

Paula A. Sprague, *El Europeo (Barcelona, 1823-1824): Prensa, Modernidad y Universalismo*, Madrid / Frankfurt am Main, Iberoamericana/Vervuert, 2009, «La cuestión palpitante, los siglos XVIII y XIX en España», núm. 10. 364 pp. d'estudi, índexs i notes preliminars més 947 pàgines amb la reproducció facsímil d'*El Europeo*. Pròleg de Carme Riera.

A pesar dels avanços, la profunditat i la diversitat dels estudis sobre el Romanticisme a la península Ibèrica i parcialment en la literatura catalana, cal dir que, ja iniciat aquest nou segle, potser un dels capítols més mal coneguts d'aquesta estètica era la de la publicació a Barcelona d'*El Europeo. Periódico universal de ciencias, literatura y artes*, entre octubre de 1823 i abril de 1824. A aquest coneixement fragmentari hi han contribuït tant la conflictivitat del període en què es va publicar, com prejudicis de mena diversa, i, sobretot, la dificultat de consulta directa de la col·lecció completa de la capçalera. De fet, l'única col·lecció sencera d'*El Europeo* que avui dia es coneix es troba a l'Ateneu Barcelonés. La resta són parcials.

Cal recordar que els promotors de la publicació van ser personatges tan repetidament citats i coneguts com Bonaventura Carles Aribau i Ramon López Soler, o Luigi Monteggia, Fiorenzo Galli i Karl E. Cook. Fet i fet, *El Europeo*, d'una banda se situa en els marges (o més bé, en la perifèria) del debat sobre els inicis del Romanticisme espanyol; de l'altra, resulta fonamental en els inicis imprecisos del romanticisme català i, sobretot, en els inicis intel·lectuals de maduresa d'Aribau i López Soler, o com a precursor d'*El Vapor*. També cal dir que la publicació —com reiteradament s'ha assenyalat— no suposa en cap cas l'inici de la nova estètica ni en una banda ni en l'altra (per raons diferents), però sí representa una difusió sistemàtica d'aquesta nova sensibilitat estètica (particularment pel que fa a la literatura, el teatre o la música).

Tot i la importància evident de la publicació, que es desprén del que molt sucintament acabem d'apuntar, fins ara tan sols era coneguda a través dels índexs que Lluís Guarner va confeigir l'any 1953, en el volum *El Europeo (Barcelona 1823-1824)*,

aparegut en una col·lecció del CSIC dedicada a l'elaboració d'índexs de publicacions periòdiques representatives i importants (com, per exemple, *La Palma 1840-1841*). La confecció dels índexs anava acompanyada de breus comentaris crítics o de la reproducció completa de molts dels articles que, segons el judici de l'investigador, eren els més representatius de la capçalera. Entre aquests cal remarcar «Análisis de la cuestión agitada entre románticos y clasicistas», de López Soler (pp. 75-80), o «Romanticismo», de L. Monteggia (pp. 98-102), entre alguns altres, més citats fragmentàriament que llegits a partir d'aquesta publicació. De fet, les històries de la literatura espanyola o catalana (ací amb alguna honrosa excepció), elaborades en els darrers vint-i-cinc o trenta anys que han parlat d'*El Europeo* i de la seua incidència, ho han fet no a través de la consulta directa, sinó a partir dels textos i dels índexs reproduïts per Guarner. Potser després d'aquest llarg *excursus* es veja més clarament la importància extraordinària de l'obra que ens ocupa.

L'autora d'aquesta investigació, estudi i edició, és la professora Paula Sprague, professora de la universitat de Dartmouth College (Hanover, NH, USA), especialitzada en les poètiques hispàniques contemporànies, en els estudis sobre la cultura catalana dels segles XIX-XX i sobre la premsa periòdica de caire cultural peninsular. Entre altres, ha realitzat contribucions sobre el Romanticisme i la Renaixença o sobre les primeres obres de Frederic Soler.

El volum s'articula en quatre parts: la primera, un estudi introductor i pròpiament dit; el segon, un estudi analític de les còpies conservades en diferents biblioteques i arxius i dels índexs de cada número; la tercera, una detallada bibliografia dividida en quatre parts (la primera sobre les reproduccions parcials d'*El Europeo*; la segona, una bibliografia de les obres dels editors de la revista; la tercera, una bibliografia sobre els estudis realitzats sobre cadascun dels redactors i, finalment, una bibliografia final i general sobre fonts i centres consultats durant l'elaboració de la recerca). El capítol quart i últim de l'obra consisteix en la reproducció facsímil de la revista, amb una qualitat més que acceptable, que en permet una lectura fàcil.

Sense menysprear l'interés i l'esforç de síntesi del capítol tercer, on es pot trobar una bibliografia força exhaustiva i, en general, comentada sobre tot allò que té una relació directa amb la capçalera, crec que els capítols 1 i 2 tenen un pes específic com a resultat més positiu de la recerca i de l'estudi. Així, en la «Introducción» (pp. 17-71) s'estudien els orígens, antecedents i models de la publicació; la procedència diferent, formació, implicació i evolució de cadascun dels cinc redactors, i s'hi remarca la vo-

luntat de modernització i d'universalitat dels impulsors i d'*El Europeo*. És en aquest punt on l'autora intenta analitzar la poca atenció que ha merescut la capçalera per part dels historiadors de la Renaixença, i assenyala alguns dels prejudicis que, segons Sprague, han contribuït a aquest oblit.

Cal dir que en tractar aquesta relació, *El Europeo vs Renaixença*, o simplement sobre la recuperació literària i cultural catalana a partir del segle XIX, no sempre l'autora evidencia la utilització d'una bibliografia crítica posada al dia. Ans al contrari, es remunta a algunes de les tesis clàssiques sobre l'«Aribau català», sobre el Romanticisme a Catalunya o sobre la Renaixença, visions amplement superades en els darrers quinze anys. Aquest és potser el punt que se li pot retreure a un estudi tan ampli i tan ambiciós, debilitat que s'hi pot constatar simplement revisant tant el punt 3.2 («Bibliografía sobre los editores de *El Europeo*», pp. 326-357) o el 3.3 («Bibliografía, bibliotecas y archivos consultados», particularment pp. 359-364).

Aquest primer capítol es tanca amb una vindicació de la publicació com a «text» (pp. 65-70) i en una crida a la relectura, amb uns ulls desapassionats, d'una publicació que, en paraules de l'autora (p. 70),

Surgió en un momento histórico de transición que dismantelaba, a ratos a trompicones, el Antiguo Régimen no sólo en términos culturales, sino también económicos y sociales. Si bien incorporó un nuevo lenguaje que reflejaba un espíritu que por entonces parecía abrir nuevas puertas de entendimiento (la constatada estética romántica), lo hizo siempre sin abandonar la práctica didáctica (positivista) heredada de la Ilustración. *El Europeo* como un todo —no sólo lo literario— forma parte de ese proceso modernizador al que aspiraron y contibuyeron. Ciertamente se esforzó en introducir una nueva sensibilidad estética en España que estaba siendo debatida en la Europa del momento, pero quizás lo más importante de esta revista no está en lo que hizo, sino en cómo lo hizo.

El capítol segon (pp. 73-290) és realment la pedra de toc de l'obra, i on s'aprecia l'esforç i la dedicació d'anys de l'autora. S'hi descriuen les còpies localitzades de la revista, s'hi dona l'índex de cada número, i després s'hi passa revista als articles signats i als anònims, s'identifiquen pseudònims, s'hi assenyalen les fonts dels articles manllevats d'altres publicacions, etc., fins arribar al punt 2.7 (pp. 233-290) on l'autora elabora sis índexs amb l'autoria dels articles, dels noms i de les obres esmentades, dels topònims i dels temes tractats en la revista. Fins i tot, Sprague ha tingut la paciència i la constància de fer un índex de la secció de «Noticias Literarias» que és, com totes les altres taules, molt útil per a la consulta àgil d'*El Europeo*.

Finalment, l'aportació fonamental de l'edició: poder accedir a cada número de la publicació, poder-ne fer una lectura cronològica, cercar els articles, temes o noms

dels quals ens han informat els índexs, o simplement obrir a l'atzar el facsímil, fan d'aquesta publicació una obra important per a l'estudi de la literatura de la primera meitat del segle XIX i fonamental per a l'estudi del Romanticisme. Una edició que hem d'agrair a l'autora i a l'editorial que l'ha feta possible i que, n'estic convençut, ajudarà a entendre la cultura i la literatura catalanes de la primera meitat del Vuit-cents.

GABRIEL SANSANO
IIFV/Universitat d'Alacant

Gabriel Ensenyat Pujol, *Jaume I. El rei que forjà una corona*, Ajuntament de Palma («Biografies de mallorquins», 24), Palma, 2009, III pp.

Aquesta monografia sobre Jaume I, publicada com aportació al 800 aniversari del naixement del monarca, té com a objectiu fonamental apropar-se a la figura del rei, a la seva personalitat, òbviament dins el context del seu regnat. Però no es tracta d'una síntesi del període sinó que l'objecte prioritari d'atenció hi és el rei. Com és evident, no prescindeix del factor contextual ni dels fets que protagonitzà el monarca, però aquests queden subordinats a la seva persona i a la seva acció de rei. Es tracta, doncs, d'una biografia del sobirà, no d'un treball sobre el regnat.

La documentació bàsica per conèixer la figura de Jaume I fa anys que ha estat exhumada pels investigadors i, a hores d'ara, no sembla gaire probable que apareguin nous documents d'una magnitud suficient per capgirar determinats plantejaments o visions que ens n'hem fet. O per completar determinades llacunes. En canvi, els mateixos documents utilitzats fins avui per apropar-nos a la figura de Jaume I no són monolítics quant a possibilitats interpretatives. Ans al contrari, pot semblar que determinades visions són més aviat el fruit de com la historiografia ha interpretat alguns aspectes referits al Conqueridor que, potser, no foren exactament així a la realitat.

El llibre que ara comentam es planteja precisament reconsiderar tot un seguit d'aspectes referits al monarca. El seu propòsit, en aquest sentit, podríem dir que és doble: d'una banda, oferir un estat de la qüestió respecte del coneixement que hom té de la figura de Jaume I; i, de l'altra, debatre determinades consideracions i exposar punts de vista més o menys nous i personals.

Ambdós propòsits es duen a terme de manera eficaç. L'estat de la qüestió que presenta l'autor és ben al dia, defugint interpretacions ja superades i incorporant els

resultats de les darreres recerques, algunes amb la tinta encara ben fresca quan es publicà el llibre. I els plantejaments si fa no fa nous que es proposen a l'obra són dignes d'esser tenguts en consideració i fruit tant d'una pacient acumulació de dades, que després l'autor lliga de manera coherent, com d'algunes noves lectures i interpretacions que, si més no, cal tenir en compte.

En aquest sentit, voldríem destacar alguns aspectes tractats al llibre que, pel seu caire diguem-ne innovador, mereixen un comentari, tot i que sigui succint. És el cas, per començar, de tot allò que envolta el que l'autor, al tercer capítol, anomena «El “miraculós” engendrament. La naixença». Ensenyat aquí fa un esforç per plantejar les bases de la tradició literària del moment que permetien argumentar tots aquells episodis tan especials de la manera en què són presentats pels textos cronístics: el *Llibre dels fets*, Desclot, Muntaner i altres cròniques que l'autor treu en consideració. Val a dir que sobre aquest i altres aspectes en què literatura i història s'interfereixen —fins i tot podem dir que realitat i ficció s'hi barregen—, Ensenyat mateix elaborà una ponència, en curs de publicació, a les actes de les diferents jornades que al llarg del 2008 convocà l'Institut d'Estudis Catalans sobre la figura de Jaume I. Remetem a aquest treball com a complement, força ampliat, del que exposa de manera més succinta al llibre objecte dels comentaris presents.

També cal remarcar la manera com l'autor explica (que no vol dir que «justifiqui») tot un seguit d'episodis que envoltaren el monarca, com ara «La difícil infantesa i pubertat», títol del quart capítol, en què fa un veritable esforç explicatiu, força reeixit, d'aquesta etapa. I també l'actuació del rei en les conquestes de Mallorca i València en què, seguint l'argumentació del treball, podem veure l'evolució personal del monarca des de les vacil·lacions inicials pròpies de la inexperiència a la major fermesa de qui ha pres nota de les causes de determinats fracassos o febleses anteriors.

Igualment cal considerar la manera com Ensenyat interpreta allò que habitualment la historiografia ha criticat més a Jaume I. Sobretot la qüestió occitana, amb el suposat allunyament del monarca respecte de la política de tots els seus predecessors des del segle XI. A partir dels documents aportats fa pocs anys pel recentment desaparegut Robert I. Burns —i ja interpretats en primera instància per E. Belenguer (2007)— podem veure que Jaume I no se'n desentengué tant, dels afers occitans, i que la seva actuació va anar molt més enfora que el simple pragmatisme que, com a mal menor, se li atribuïa. També altres empreses discutibles —la campanya de Múrcia i la fracassada croada a Terra Santa— són explicades a la llum de nous paràmetres que defugen la imatge d'un Jaume I que en temes de política exterior no se'n sabia sortir.

Aspectes que poden semblar més anecdòtics —com la relació de Jaume I amb el sexe femení—, però que no ho són tant a la llum de la història total, mereixen igualment un comentari a part. Tant per qüestionar determinats «fets» gairebé incontrovertits —com el suposat amistançament del monarca amb Aurembiaix d’Urgell, ja posat en dubte al recent treball de D. Domingo (2007)— com per oferir una introspecció psicològica (evidentment discutible) sobre la manera d’actuar de Jaume I amb les dames amb qui es topava de forma tan sovintejada.

Una última matèria que l’autor tracta en diferents llocs i, de manera més específica al capítol deu, és la relacionada amb la cultura de Jaume I i els aspectes culturals del seu regnat. Ensenyat es postula a favor d’un Jaume I menys «inculte» del que tradicionalment s’ha considerat i, encara ara, pensen una part dels estudiosos. El mateix fet que fos ell qui inspiràs una crònica i intervingués de manera decidida en la seva elaboració no és, precisament, un fet menyspreable. O que a la crònica mateixa puguem observar un rei força versat en matèria jurídica. I que, fins i tot —això Ensenyat ho explica més extensament a la ponència abans esmentada— el monarca fos suficientment entès en matèria literària com perquè algun trobador (Cerverí de Girona) s’hi adreçàs alguna vegada en demanda del seu parer.

En definitiva, aquesta biografia sobre Jaume I aporta una visió interessant i, en determinats aspectes, innovadora sobre un monarca que, atesa la «importància» del seu regnat, mereix periòdicament esser repensat.

MARIA BARCELÓ CRESPI
Universitat de les Illes Balears

Amalia Zomeño, *Catálogo de los manuscritos árabes de la Biblioteca de Montserrat*, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Publicacions de l’Abadia de Montserrat («Orientalia Montserratensia», 4), Barcelona, 2009, 135 pp. i lám.

La iniciativa d’estudiar els materials que aquest catàleg té en consideració és fruit del conveni signat per l’Abadia de Montserrat i el CSIC l’any 2004. A una breu nota de presentació sobre l’origen i contingut dels mss. i les motivacions i problemes del treball de catalogació (pp. 13-24), segueix la descripció de les 46 obres contingudes als 55 mss. àrabs de la col·lecció, en la seva major part còpies dels segles XVII al XX de

les quals són reproduïdes al final del llibre 16 pàgines, triades entre les més adornades o representatives. La fitxa descriptora s'ajusta a una enquesta d'onze qüestions, com ara descripció externa, anotacions marginals, foliació, notes sobre la procedència, la còpia, a més de les habituals (*incipit, explicit*) i una referència bibliogràfica sobre treballs relacionats amb el seu contingut. Tanquen el catàleg els índexs de matèries, autors, títols, copistes, llocs i persones citades.

No és la primera vegada que es publica un catàleg del fons aràbic montserratí: els mss. que es presenten ara conserven la numeració de la catalogació feta en 1949 per Basili Maria Girbau i Antoni Figueras i l'autora ja ha donat a conèixer recentment bona part de la present col·lecció en dos articles (un sobre mss. cristians i un altre sobre els àrabs) apareguts en publicacions de 2005 i de 2006.

La col·lecció de manuscrits àrabs de l'Abadia de Montserrat prové de les adquisicions fetes pel ben conegut orientalista i biblista benedictí Bonaventura Ubach Medir (1879-1960) durant els seus viatges a l'Orient Pròxim i la seva estada com a professor en institucions pontifícies a Roma en els tres primers decennis del passat segle. Respon, és obvi, als coneixements i interessos de Dom Bonaventura, que va ser professor d'àrab, hebreu i siríac a Roma i que a més de traduir la Bíblia al català formà una de les majors col·leccions d'objectes origen de l'actual Museu Bíblic del monestir de Montserrat. A qui conegui l'obra biblista d'Ubach no li sobtarà trobar a la seva col·lecció, tots junts, evangelis i alcorans, meditacions espirituals de religiosos carmelites i recopilacions de sures i oracions islàmiques, ni se sorprendrà que els materials cristians siguin propis de l'església siríaca ortodoxa d'Orient. I tampoc li resultarà estrany que el conjunt de mss. àrabs sigui oriental, sense cap ni un element del passat medieval andalusí o magrebí.

A la col·lecció es conserven onze obres de contingut religiós cristià, com ara lloances a Crist i la Verge, sermons de quaresma, un tractat sobre les esglésies orientals redactat per Germanos Adam (m. 1809), bisbe d'Alep, meditacions per a cadascun dels dies de la setmana, himnes, càntics i cànons; obres totes elles en llengua àrab, a més a més d'una traducció a l'àrab dels Salms (ms. 80) i dos versions (aràbigues també) dels evangelis (mss. 1, 91). Encara que la col·lecció conté alguns elements antics, la major part dels mss. responen a la confecció de devocionaris i obres fetes a l'Orient Pròxim als segles XVII, XVIII i XIX.

Només un dels mss., el que conté instruccions i recomanacions per a eclesiàstics (ms. 84), està escrit en siríac i àrab, alfabet i llengües que hi alternen amb el karxuni, val a dir llengua àrab escrita amb l'alfabet siríac.

La part de contingut religiós musulmà consta de deu alcorans complets, els quals segueixen els models decoratius de les escoles orientals d'influència otomana i persa, i dels quals se'ns ofereixen algunes mostres a les reproduccions. Es completa aquesta part amb algunes recopilacions d'oracions (*ad'iya*) i pregàries, composicions poètiques sobre el profeta de l'islam, les quaranta tradicions atribuïdes a Mahoma, un poema didàctic sobre els deures religiosos dels creients, un índex de mots de l'Alcorà o una recopilació de sentències atribuïdes a Alí bn Abí Tàlib, considerat un gran orador per la tradició islàmica (mss. 74, 96, 103, 110, 122). En general, obres anònimes que recullen la tradició religiosa popular. Per les característiques del seu contingut entren ací també tres tractats famosos i ben coneguts: el dels àngels d'al-Suyûtî (ms. 71), el *kitâb al-hudà al-nabawî* d'Ibn Qayyim al-Jawziyya (ms. 2), i tres còpies dels *Dalâ'il al-hayrât* de Jazûlî (ms. 79, 99 i 111), obres redactades als segles XVI, XIV i XV respectivament.

Els estudis filosòfics estan representats per un comentari a l'obra de dialèctica de l'autor del segle XIII al-Samarqandî i per quatre assajos sobre lògica d'autors de segona fila (ms. 82, 94). Les obres gramaticals són només dos: una còpia de la gramàtica àrab que compongué l'arquebisbe d'Alep Germanus Farhat (m. 1732), l'*Alfyya* de Ibn Malik (m. 672/1274) i un comentari a aquesta obra del savi andalusí, famosa a tots els països àrabs medievals (mss. 106 i 70). Del món de les ciències naturals, sols n'hi ha un receptari de drogues (ms. 76) i és curiosa la presència d'una còpia en sis volums del gran diccionari geogràfic de l'autor oriental del segle XIII Yâqût al-Ramî (mss. 85-90); es tracta, però, d'un treball iniciat en 1868 i acabat en 1872, que copià l'edició que de la famosa obra féu Wüstenfeld (Leipzig, 1866-1870, 10 volums).

Algunes de les remissions bibliogràfiques causaran desconcert al lector qui, en consultar-les, no hi trobarà res relacionat amb el ms. o que n'esclareixi el contingut, com passa en comprovar (ms. 76) que les citacions de Sezgin i d'Ullmann no diuen res sobre drogues o sobre l'obra que conserva el ms. sinó que tracten de la biobibliografia d'Alí bn Rabbân al-Tabarî (m. h. 810), que es considera el primer que escrigué en àrab la seua obra mèdica. Aquests petits contratemps, però, no entelen el servei que aquesta publicació de l'Abadia de Montserrat prestarà als estudiosos de la producció escrita del món cristià oriental.

CARME BARCELÓ
Universitat de València

Heike van Lawick, *Manual de traducció alemany-català*, Vic, Eumo («Biblioteca de Traducció i Interpretació»), 2009.

Introducció

El *Manual de traducció alemany-català*, de Heike van Lawick, aparegut aquest darrer any 2009, és un llibre pertanyent a la col·lecció «Biblioteca de Traducció i Interpretació», sota la direcció de Pilar Godayol, publicat per l'editorial Eumo, en col·laboració amb les quatre universitats catalanes que imparteixen aquesta titulació.

Aquesta obra constitueix un manual indispensable per al parell de llengües a què fa referència; en primer lloc, perquè, en relació amb aquest parell de llengües, l'obra resulta renovadora dins de la disciplina de traducció, però també perquè són poques les obres que enfoquen el treball dels traductors des d'una perspectiva tan àmplia i integradora alhora, conjuminant la teoria amb la pràctica traductora, de manera concreta i en relació als problemes traductors del parell de llengües considerades.

L'autoria de l'obra

L'autora d'aquest manual té una dilatada experiència, per un costat, com a professional de la traducció en el camp de la narrativa, l'assaig, el teatre, la poesia o la traducció audiovisual, i en diverses llengües (alemany, català, anglès i espanyol) i direccionalitats; i, per un altre costat, quant al seu treball docent i de recerca universitària, com veurem en acabant. Així, algunes de les obres més rellevants que ha traduït la professora van Lawick, de l'alemany al català i a l'espanyol, corresponen a autors com Joseph Roth, Luise Rinser, Christoph Hein, Franz Kafka, Günter Grass i Bertolt Brecht, Max Frisch o Walter Benjamin. A més, també ha traduït amb altres parells de llengües: del català a l'alemany, de l'anglès al català i a l'espanyol i de l'espanyol al català.

En relació amb el seu vessant universitari, Heike van Lawick és professora titular del Departament de Traducció i Comunicació de la Universitat Jaume I, Castelló de la Plana,¹ on es va doctorar el 2001, amb l'obra *Metaforicitat i traductologia: anàlisi d'un corpus de traducció de l'alemany (LO) a diverses llengües romàniques (LM)*, i on

1. Se'n fa referència a la pàgina departamental: <http://www.trad.uji.es/persona/index2.php?p_per_id=86990> (consulta, gener del 2010).

imparteix traducció alemany-català des de l'any 2000. De les seues publicacions en recerca, en destaquen el llibre *Metàfora, fraseologia i traducció: Aplicació als somatismes en una obra de Bertolt Brecht* (Aachen, 2006), a més d'un gran nombre d'articles relacionats amb la traductologia, la metodologia de corpus i la fraseologia, entre els quals destaquen: «Wilhelm Tell en català: anàlisi comparativa» en *Quaderns de Filologia. Estudis Literaris*; «Sprachvarietäten in der literarischen Übersetzung. Überlegungen anhand von zwei Beispielen» en *Estudios Filológicos Alemanes*; així com «Phraseologie und Übersetzung unter Anwendung von Parallelkorpora» en Gambier, Shlesinger i Stolze (eds.), i *Doubts and Directions in Translation Studies*, per citar-ne només alguns.

Descripció del manual i comentari crític

D'acord amb el que podem llegir a la presentació del llibre objectiu d'aquesta ressenya, la finalitat d'aquest manual és la de servir d'«instrument de treball per a l'aprenentatge i per a l'ensenyament de la traducció al català des de l'alemany», adreçat a «licenciats en Traducció i Interpretació que vulguin dedicar-se a l'ensenyament, com també per a estudiants de filologia que vulguin canviar d'orientació acadèmica» i seguint una metodologia denominada «enfocament per tasques». Aquest manual, doncs, constitueix un punt culminant en la trajectòria universitària de l'autora, en el vessant aplicat de la disciplina (Holmes 1988/1972), per tal com és fruit del seu projecte docent.

El *Manual de traducció alemany-català*, de Heike van Lawick, és un llibre de quasi quatre-centes pàgines, estructurat en set capítols que combinen la teoria traductora, les especificitats de la traducció de l'alemany al català (amb una anàlisi contrastiva no només des d'un punt de vista lingüístic, sinó també pragmàtic), l'aplicació de la teoria en nombroses activitats pràctiques i un solucionari molt detallat i exhaustiu de les activitats.

En la part teòrica, la professora van Lawick, de manera pràctica, s'endinsa directament en el procés traductor, on tracta aspectes relacionats amb el mètode traductor, l'encàrrec de la traducció, la comprensió del text i la documentació; tots aquests quatre elements, essencials abans d'abordar una traducció. En aquest sentit, a partir d'un enfocament comunicatiu, enllaça la complexitat traductora dels adjectius alemanys com un dels elements gramaticals de difícil comprensió en aquesta llengua (i, per tant, de traducció), tot fent-ne una classificació des del punt de vista funcional i amb diverses propostes traductores.

En un segon capítol, ens proposa una anàlisi crítica dels diccionaris i corpus existents en el parell de llengües considerat. En relació amb els recursos disponibles per als traductors, tracta la polisèmia com una de les dificultats traductores a què ens hem d'enfrontar els traductors i n'exposa com a cas teoricopràctic la preposició alemanya *bei*. Així mateix, també relacionat amb la comprensió textual, van Lawick dedica un capítol al dinamisme de l'equivalència traductora, on ens parla de les tècniques de traducció, els cognats i els falsos amics, entre altres coses. En aquest capítol, aborda aspectes lingüístics en la formació del lèxic alemany com són la composició, el freqüent estil nominal, les col·locacions i la fraseologia.

En el capítol següent, l'obra entra en la reflexió dels problemes de traducció i la importància de la creativitat en la seua solució, alhora que l'autora ens proposa evitar els errors de traducció des d'una anàlisi crítica dels textos. Així mateix, en aquest capítol observa els errors derivats de problemes de tipus cultural i en relació a convencions formals, ja siguen tipològiques, terminològiques, fraseològiques o de referents culturals. En l'apartat de terminologia, però, de les dues possibles definicions exposades per als acrònims (p. 150), reconec la meua adscripció a la primera, en tant que «mots formats per la combinació de segments (normalment dos) d'un sintagma desenvolupat» (Cabré 1992: 165). D'acord amb aquesta opinió, en realitat, el que ocorre és que les sigles es classifiquen, des d'un punt de vista fonètic, per la seua pronúncia lletrejada o sil·labejada (o una combinació de totes dues) i algunes d'aquestes sigles sil·labejades es lexicalitzen, tot adoptant la forma i les flexions d'una paraula (*pime*, *pimes*).

La traducció de la funció i de l'organització textuals és el tema del capítol cinquè, el qual desenvolupa les funcions textuals argumentativa (senzilla i complexa), expositiva (que inclou els tipus textuals descriptius, narratius i conceptuals) i exhortativa (que abraça els textos publicitaris i els instructius), la progressió temàtica, els connectors (d'acord amb la seua semàntica o sintaxi) i les marques de modalitat (partícules modals i elements amb connotacions subjectives). En aquest sentit, l'autora exemplifica la importància d'aquest apartat amb la traducció dels adverbis pronominals alemanys, formats per una part relacional i una referencial.

En acabant, els dos capítols següents estan dedicats a la traducció de gèneres (marcats o no pel camp), on l'autora exposa els factors relacionats, per una banda, amb els llenguatges o discursos d'especialitat (la terminologia, la cerca en Internet) i, per l'altra, amb els gèneres literaris (l'estil, la documentació). En el cas dels gèneres

marcats pel camp, la professora van Lawick escull els camps econòmic, científic i tècnic per aprofundir en els seus trets més destacables i endinsar-se així en l'especificitat d'aquests gèneres discursius. Em semblen molt interessants, quant a la documentació, els criteris a tenir en compte a l'hora d'avaluar una pàgina web (p. 264), als quals n'hi afegiria uns altres recomanats per altres autors que treballen en aquest tema, com ara Sánchez-Gijón (2004: 33-34) i Ayuso i Martínez (2006).

En el cas dels gèneres no marcats pel camp, la professora cita els audiovisuals i els literaris, tot i que se centra únicament en aquests darrers adduint que la majoria de la traducció audiovisual parteix de l'anglès. En aquest sentit, crec que hem de lamentar aquesta decisió, probablement justificada, tenint en compte l'experiència de què van Lawick gaudeix, en la seua tasca de traductora i d'assessora en matèria audiovisual, per bé que aquesta manca no afecta, en absolut, l'exhaustivitat expositiva del manual. L'autora en destaca l'estil (varietats lingüístiques i recursos retòrics) com a tret definitori d'aquests gèneres discursius, dels quals escull l'assaig i la narrativa com els més prolífics, en els últims temps, en llengua alemanya. Finalment, se'ns recomana un apartat de bibliografia essencial, agrupada en tres blocs: les fonts textuais (utilitzades en els exemples i activitats), les de consulta (diccionaris i corpus) i les bibliogràfiques.

Quant a les activitats pràctiques, es proposen una mitjana de set tasques per unitat, en les quals es desenvolupen un major o menor seguit d'activitats, d'acord amb la dificultat del tema tractat, amb una complexitat progressiva, i amb diversos encàrrecs de traducció «reals o prou versemblants». Per acabar, al final de cada unitat, a l'apartat del solucionari, es resolen aquestes activitats de manera molt completa, llevat dels encàrrecs de traducció per tal d'evitar, en paraules de l'autora, «que puguin considerar-se modèliques o úniques traduccions possibles».

Comptat i debatut, amb aquest nou volum de la col·lecció «Biblioteca de Traducció i Interpretació» s'ompli un buit existent en la disciplina, en relació amb la traducció alemany-català, des d'una perspectiva docent. El manual, tot i tenir una intencionalitat genèrica, engloba gairebé tots els gèneres traductors (també els d'especialitat) i aprofundeix d'una manera contrastiva en els problemes lingüístics, pragmàtics i culturals que poden aparèixer durant el procés traductor entre aquestes dues llengües. Però, a més a més, les tasques que proposa van Lawick resulten una gran ajuda no només per a l'aprenent a què va dirigit el manual, sinó com a instrument de suport per a altres docents de la disciplina. Per tant, es pot concloure que aquest manual, en què es detecta una gran elaboració de material didàctic i que ha suposat

un gran esforç de síntesi teòrica i pràctica en l'ensenyament-aprenentatge de la disciplina, és altament recomanable, si no imprescindible per a la traductologia. Tant de bo, n'haguérem pogut disposar en altres temps passats.

LLUM BRACHO LAPIEDRA
Universitat Politècnica de València

Fonts consultades

- AYUSO, M. Dolores & Victoria MARTÍNEZ (2006) «Evaluación de calidad de fuentes y recursos digitales: guía de buenas prácticas», *Anales de Documentación*, 9, pp. 17-42.
- CABRÉ, M. Teresa (1992) *La terminología. La teoría, els mètodes, les aplicacions*, Barcelona, Empúries.
- HOLMES, James S. (1988/1972) «The name and nature of Translation Studies», *Translated! Papers on Literary Translation and Translation Studies*, Amsterdam, Rodopi, pp. 66-80.
- SÁNCHEZ-GIJÓN, Pilar (2004) *L'ús de corpus en la traducció especialitzada: compilació de corpus ad hoc i extracció de recursos terminològics*, Barcelona, IULA, Grup Tradumàtica, Departament de Traducció i d'Interpretació.

Robert Archer, *Lo cor salvatge: indagacions sobre Ausiàs March*, València, Institució Alfons el Magnànim / Diputació de València, 2009, 185 pp.

L'obra d'Ausiàs March ha estat objecte de recerca des de la publicació de l'edició crítica i dels estudis d'Amadeu Pagès, el primer comentarista modern del poeta valencià, durant la dècada de 1910. Malgrat el volum i la qualitat de la bibliografia que existeix sobre el tema i els esforços que s'hi han dedicat, són molts els aspectes de la lírica i de l'entorn de March que encara presenten incògnites, i les qüestions que planteja la lectura dels seus poemes sovint provoquen discrepàncies entre els comentaristes. Així, el món de March ofereix un camp fèrtil per als investigadors que s'hi acosten des de diferents perspectives, com ho demostra la publicació recent de diverses obres especialitzades que aprofundeixen en el coneixement de la seva personalitat poètica i

de l'ambient cultural de l'època. El llibre de Robert Archer, que la Institució Alfons el Magnànim ha publicat coincidint amb la commemoració dels 550 anys de la mort de March, s'inscriu en aquesta tendència actual dels estudis sobre el poeta. Es tracta d'un recull d'articles que l'estudiós britànic, comentarista, editor i traductor de March, ha anat escrivint al llarg dels anys; alguns ja han estat publicats anteriorment, mentre que d'altres són inèdits. Els punts de vista des dels quals Archer s'aproxima a l'obra de March són variats, i mostren una inquietud constant per trobar respostes als interrogants que, encara avui, van sorgint a l'entorn del poeta. Des del context més ampli, com l'ambient polític i cultural de la cort d'Alfons el Magnànim, fins a les qüestions més directament relacionades amb la dimensió textual de la lírica de March, com l'aplicació de la retòrica, el paper de les sentències o l'ús dels símils, Archer aborda l'obra de March des de l'erudició, però també des de la curiositat.

El llibre està estructurat en deu capítols. Els set primers se centren en aspectes directament relacionats amb l'obra de March, i els tres darrers tracten de la divulgació i la recepció d'aquesta. En el pròleg, Archer formula clarament el seu objectiu: donar respostes a diverses preguntes que suscita la lectura dels poemes. Els dos primers capítols es beneficien de la mateixa precisió a l'hora d'expressar el propòsit de la recerca. L'article que obre el llibre es proposa resoldre una qüestió que pot semblar agosarada: per què March escriu tants poemes d'amor? La pregunta té un valor afegit per la seva projecció: és un interrogant que es pot presentar als lectors de lírica amorosa anterior, contemporània i posterior a March. Igualment, la conclusió a què arriba l'autor es pot extrapolar fora de l'àmbit de la lírica marquiàna: alguns dels poemes amorosos de March són exemples de l'aplicació de l'art de la invenció a través de l'ús de les eines retòriques, elements habituals en la formació dels poetes que Archer demostra conèixer a fons. Per demostrar la validesa de la seva proposta, l'autor dedica l'última part del capítol a posar-la en pràctica analitzant un poema en clau d'exercici retòric. Aquest punt de vista ofereix una alternativa a la valoració que s'aplica habitualment a la lírica de March —i que, de fet, predomina en les antologies—, basada en l'apreciació de la varietat temàtica. Els paràmetres que identifica Archer obren noves possibilitats d'estudi no només pel que fa a la lírica de March, sinó també per a la lírica de tradició cortesana en general; en aquest sentit, l'estudi adquireix un abast potencial molt superior al dels objectius inicials, i resulta estimulants i suggeridor per als estudiosos i per als lectors en general.

El segon capítol parteix de dos poemes que March va escriure per a Alfons el Magnànim, i tracta les relacions del poeta amb el rei. Més enllà del fet històric, Archer

ofereix consideracions reveladores sobre l'actitud del poeta respecte de la seva obra: apunta que March ja era conscient de les possibles dificultats de comprensió dels seus versos i de la distància (no només geogràfica) entre ell i la resta de poetes de la cort del Magnànim. Mentre ens situa en la dimensió més social de la lírica de March, Archer il·lustra aspectes de l'entorn cultural de la corona aragonesa al segle xv, i d'aquesta manera contribueix a la recerca que altres estudiosos duen a terme actualment en aquest camp. Dins d'aquesta perspectiva integradora de l'obra de March en el seu context històric, Archer tracta també la qüestió de la llengua que el poeta valencià va emprar en els seus poemes, i proposa una possible explicació per a l'elecció de March sense descartar altres motivacions.

La mirada de l'estudiós es va apropant a aspectes textuais més concrets de la lírica marquiana en els capítols tercer i quart. Així, en el tercer assaig estudia el sistema de pensament que enclou l'obra de March i que el distingeix de la majoria de poetes del seu temps. Qüestiona l'homogeneïtat que, fins ara, s'ha atribuït a aquest sistema, i identifica els esforços del poeta per demostrar la possibilitat de superar la varietat d'amor humà, el *compositum* de carn i esperit, per accedir a l'amor purament espiritual. Archer afirma que, cap al final de la seva trajectòria de teòric de l'amor, March desisteix d'aquest propòsit i torna a la seva classificació convencional de l'amor en tres formes: espiritual, mixt i carnal. La reflexió sobre els diferents tipus d'amor enllaça amb el capítol quart, on Archer capgira la imatge habitual de March com a amant a qui les decepcions amoroses han fet tornar misogin. L'autor argumenta que la posició negativa de March pel que fa a les dones no és la conseqüència dels seus fracassos sentimentals, sinó la base de la seva actitud cap a l'amor i cap al gènere femení. Archer demostra que March no necessitava cap raó en particular per escriure versos contra les dones, perquè en fer-ho recollia el testimoni d'una tradició de segles. Al final de l'article, com feia en el capítol primer, deixa oberta la via per a una nova lectura de March que tingui en compte les idees exposades en l'assaig.

El capítol cinquè relaciona les reflexions sobre la predestinació que conté el «Cant espiritual» de March amb el debat sobre el mateix tema que van mantenir diversos poetes castellans, l'obra dels quals és recollida al *Cancionero de Baena*, i amb dues obres en prosa. Archer justifica la seva aportació afirmant que, fins ara, els estudis sobre aquest poema s'havien centrat, sobretot, en els aspectes literaris o en la relació amb la lírica de la tradició catalana precedent. Ell, en canvi, proposa situar el «Cant espiritual» en el context cultural ampli de la primera meitat del segle xv, i mostra que

la qüestió de la predestinació, polèmica i controvertida, gaudia de plena actualitat. En aquest context, destaca l'originalitat de March, que, en comptes d'oferir una resposta a l'enigma del destí que la divinitat té reservat als homes, tal com fan la resta dels autors, fa constar l'angoixa que causa la incertesa en una ànima que se sap pecadora. Es tracta d'un exercici de comparació enriquidor i saludable que el lector habitual de comentaris sobre l'obra de March sabrà agrair.

Els capítols sisè i setè tracten l'ús de certs recursos característics de l'estil de March: les sentències i els símils. El sisè article examina dos poemes llargs sobre temes morals (el CIV i el CXIII), una part de l'obra de March que, diu Archer, ha estat bandejada pels estudiosos. El que impulsa l'autor a parlar d'aquestes composicions no és només la voluntat de tractar un aspecte poc treballat, sinó la intenció de mostrar que el paper de les sentències a la lírica de March ultrapassa la funció òbvia d'elements sintetitzadors d'una veritat universal per desenvolupar una tasca estructuradora del discurs moral. És reveladora l'observació d'Archer a propòsit de l'estructura de cada grup de poemes: les obres morals, bastides a l'entorn de les sentències, presenten una disposició diferent de les peces més breus, basades en els elements del discurs segons les regles de la retòrica, i d'altres poemes en què la presència del subjecte poètic té un paper organitzador del contingut. El capítol setè parteix d'un acte d'honestedat científica: Archer es proposa revisar les seves conclusions sobre l'ús dels símils per part de March a la llum de les teories sobre la metàfora que s'han desenvolupat en les darreres dècades. Exposa, en primer lloc, els resultats de l'aplicació de la teoria interactivista de la metàfora, formulada per Max Black i Paul Ricoeur durant la dècada de 1970, i després sotmet els versos de March a la teoria cognitivista de George Lakoff i els seus col·laboradors, divulgada a finals de la dècada de 1980. Archer arriba a una conclusió suggestiva: l'ús dels símils fa que els lectors contemporanis identifiquem les imatges descrites per March amb conceptes i experiències de la vida quotidiana, ja que els referents d'aquests símils són, al capdavall, idees que coneixem a través de les nostres vivències i del nostre sistema conceptual. No obstant això, el lector pot tenir la impressió que en aquests dos articles s'ha perdut part de la força argumentativa i del vigor expositiu característics dels primers capítols del llibre. És una percepció que es fa més evident en aquest setè capítol, on l'exposició de les teories sobre la metàfora, si bé és necessària i, per força, sintètica, sembla allunyar el lector del fil de l'argumentació en alguns moments.

La segona part del llibre s'inicia amb un capítol sobre la recepció d'un dels maldits de March, el poema XLII, al segle XVI. Archer constata el rebuig que va suscitar la

composició, destinada a difamar una dona i, en menor mesura, el seu amant, entre els lectors, i explica que ens trobem davant d'un cas de censura literària: les edicions de l'obra de March que recullen aquest poema es mostren reticents a atribuir-lo al cantor de Teresa, «Llir entre cards» i «Plena de seny». L'autor adopta, de nou, una perspectiva comparatista per explicar que la causa del desconcert entre el públic del segle XVI no era l'atac a la dona, sinó la dificultat d'identificar l'autor de discursos amorosos i morals que es consideraven exemplars amb el poeta que havia escrit aquella peça en un gènere aliè a la lírica castellana. Com en el capítol cinquè, l'aplicació del mètode comparatiu dona com a resultat una aportació estimulants a l'estudi de l'obra de March.

El capítol novè està dedicat a un personatge que va participar amb el nom d'Ausiàs March en un certamen poètic de l'any 1585, i que ha estat identificat amb Pere-Ausiàs March, senyor del castell de Montcortès. Archer edita el poema amb què Pere-Ausiàs va concórrer al certamen i valora l'esforç que el poeta va dur a terme per intentar fer honor al nom amb què s'hi havia presentat. L'article, a banda de les dades de valor històric, ofereix consideracions interessants sobre el que representava escriure poesia en català en una època en què el castellà ja dominava la literatura a Catalunya. L'últim capítol recull les reflexions d'Archer a propòsit de la seva experiència com a traductor de l'obra de March a la llengua anglesa, tant en prosa com en vers. És una cloenda original i sorprenent, no només perquè conté apreciacions basades exclusivament en l'experiència de l'autor, sinó també perquè ens dona l'ocasió de veure l'estudiós davant del repte de reproduir per als lectors del segle XXI la vivència estètica que podia proporcionar March al seu públic. A propòsit d'aquesta tasca, Archer reivindica la dimensió creativa de la traducció en vers, en contrast amb la funció informativa i exegetica de la traducció en prosa.

Lo cor salvatge és una col·lecció d'assajos completa, variada i en consonància amb la recerca que es desenvolupa actualment, per a la qual representa una contribució imprescindible. Archer s'encara sense por amb algunes de les qüestions més controvertides de la interpretació de l'obra de March, i en tots els casos ofereix respostes basades en una sòlida erudició i en un mètode científic impecable. El caràcter miscel·lani del recull pot suggerir la possibilitat que els assajos s'haguessin publicat en un altre ordre —per exemple, col·locant els articles sobre aspectes textuals al començament del llibre i deixant els capítols sobre cultura i societat per a més endavant—, però aquesta eventual disposició és només una alternativa que no afectaria la qualitat del conjunt. Els estudis d'Archer sobre la lírica de March no eviten la complexitat de la tasca, sinó

que l'aprofiten per aprofundir en els vessants més desconeguts d'aquesta i per ampliar la nostra visió del poeta en relació a la seva pròpia obra i a l'entorn polític, religiós i cultural de l'època. *Lo cor salvatge* és una obra de lectura obligada per als estudiosos de March i de la cultura peninsular al segle xv, i absolutament recomanable per a qualsevol persona interessada en l'obra del poeta valencià.

MARION CODERCH
Universitat de Barcelona

Gabriel Sansano, *Un cabàs de rialles. Entremesos i col·loquis dramàtics valencians del segle XVIII*. Edició i pròleg, Valls, Cossetània («Biblioteca de Tots colors», 4), 2009, 206 pp.

El professor Gabriel Sansano, de la Universitat d'Alacant, acaba de publicar un treball interessantíssim, a l'editorial Cossetània, que aporta unes ben sucoses reflexions i edita, encara, uns textos poc valorats fins ara. De manera que podem qualificar el conjunt de clarament «renovador» i del tot ressenyable. *Un cabàs de rialles. Entremesos i col·loquis dramàtics valencians del segle XVIII* (Valls, 2009), és, clarament, una bona aportació —i serà indispensable— per conèixer millor el nostre passat teatral.

Al pròleg d'aquest volum, Sansano ens dóna una sèrie de claus fonamentals per tal d'interpretar, contextualitzar i valorar la col·lecció de textos que després ens ofereix, en acurada transcripció i amb regularització de grafies. Així, d'entrada, el professor il·licità, bon coneixedor de la història del teatre a les terres valencianes, fa un recorregut per alguns treballs anteriors que li serviran de reforçament crític i, en especial, de cara a la caracterització del «col·loquier» (pp. 9-16). La definició fins a cert punt nova del «col·loqui» —que es reclama més pròpiament com «teatre breu» sempre que es complequen una sèrie de característiques que dóna l'autor— i la reubicació d'aquelles peces de vegades catalogades malament perquè no se sabia on situar-les, fa aparèixer al treball de Sansano el concepte de «teatre informal» (pp. 16-23). Un concepte que pot resultar segurament molt productiu, de cara a saber quina mena de teatre representaven i «espectaven» els valencians del XVIII. I això perquè, fora de qualssevol circuits comercials, sense quasi testimonis «oficials», com assenyala l'autor, era un teatre que «es feia en cases, magatzems particulars o en espais oberts» (p. 16).

A més, pel que fa a la seua temàtica —que de vegades ens pot semblar banal—, és molt enriquidora l'apreciació que fa Sansano: «el públic esperava uns temes, uns arguments, uns personatges, una rialla que coneixia i reconeixia, que formaven part de la seua tradició com a grup. No cercaven novetats, demanaven tan sols riure amb uns motius sabuts, novament duts a l'escena per tornar a riure» (p. 20). Per altra banda, aquest investigador posa de relleu la connexió entre determinats autors i obres en espanyol publicades per la impremta valenciana d'Orga —i no sempre corresponents a aquelles representades en els espais teatrals comercials— i l'aparició de textos dramàtics popularistes, que «revisen» o «contrafan» el teatre culte, des de l'òptica més popular (pp. 23-25). Finalment, Sansano justifica la seua tria —entre l'amplíssim ventall de possibilitats de què disposava—, basada en onze textos, els quals són agrupats per «tipologies»: lloes, entremesos, entremesos burlescos de pinxos i valents, moixigangues i altres formes més difuses (pp. 25-28).

Aquesta ullada a les fórmules teatrals del XVIII i començament del XIX el porta a editar els textos següents: dos lloes de Josep Vicent Ortí i Major, de temàtica religiosa, de 1722 i 1730, respectivament (pp. 41-64); la lloa *Encisam de totes herbes*, de Joan Baptista Escorihuela (pp. 65-74); els entremesos *Col·loqui entretengut* (1758), de Carles Ros i els anònims *Entremés de les campanes noves* i *Entremés de la sogra i la nora* (pp. 75-125); els entremesos de pinxos i valents *Junta secreta* (1788) —en prosa— i *Parranda i Bufalampolla vénen del Norte* (1811), de Carles Leon (pp. 127-168); el que possiblement cal considerar una moixiganga, *Paper molt graciós... per a desfresar-se de llaurador i dir-lo a les Carnistoltes o en qualsevol altra funció particular*, anònim (pp. 169-185); la *Matraca d'un mossot i un Estudiant*, d'Escorihuela (pp. 187-196), i el també anònim *Col·loqui nou del dia de la loteria i xasco dels Bolitxos* (pp. 197-206), que tanca el llibre.

És evident que aquesta aportació de Sansano ofereix una visió diferent sobre un conjunt de peces literàries gens mensypreable, tant quantitativament com qualitativament, i, alhora, obri noves vies d'aproximació al fenomen teatral durant els segles XVIII i començaments del XIX, fins ara poc o gens entesos i estudiats. El professor de la Universitat d'Alacant ofereix, doncs, una clau interpretativa nova, en tant que vincula algunes de les peces que s'havien anomenat fins ara i de manera genèrica «col·loquis» a una tradició tardobarroca que, per altra banda, ja havia estat detectada, també, en altres camps de la creació literària en català al conjunt de les nostres terres. Serà ben productiu, al nostre parer, continuar contextualitzant de manera coherent i documentada aquelles mostres d'activitat teatral pròpiament dita —com reclama el mateix

Sansano— i sense etiquetes fins a cert punt denotants de complexos —*pretreatralitat*, *prototeatral*, etc.— que convertien una rica tradició literària i dramàtica en català en quelcom «menor» o «marginal», en tant que hi havia una clara manca de comprensió del fenomen en el seu temps i amb els condicionants propis del moment —que a poc a poc resulten més clars.

Si es continua aquesta línia de recerca, es recuperarà un importantíssim patrimoni cultural i literari valencià —i català en general—, que permetrà explicar amb més facilitat l'aparició de figures posteriors —com ara Bernat i Baldoví, també estudiat en altres llocs pel mateix Sansano—, o, encara, s'ajudarà a comprendre l'efervescència del sàinet en valencià, tan característic de la vida teatral local durant el segle XIX i a començaments del XX i tot.

Sense dubte, un llibre com el confegit ara per Gabriel Sansano és una magnífica oportunitat per acostar-nos a aquell món quasi desconegut: amb un pròleg ben suggerent, ens aporta les claus per entendre els textos que edita. Unes obres que, en alguns casos, no havien conegut cap edició en els nostres temps, i que, gràcies a la tasca de regularització de grafies, poden ser llegides sense cap esforç pels lectors hodierns sense una formació filològica o erudita concreta i que poden acostar-se, encara, amb la sola intenció de gaudir d'uns papers que no estan exempts de la capacitat de fer-nos riure, malgrat el temps transcorregut des de la seua creació fins als nostres dies, de fer-nos recollir, com el mateix títol indica, un bon «cabàs de rialles».

VICENT J. ESCARTÍ
Universitat de València/IIFV

María Pilar Garcés Gómez, *La organización del discurso: marcadores de ordenación y reformulación*, Madrid/Frankfurt, Iberoamericana/Vervuert. 170 pp.

Seguint la tendència general dels darrers trenta anys, aquest treball aprofundeix en els anomenats *marcadors del discurs* i se centra en els d'ordenació i reformulació en espanyol. Els marcadors del discurs han assolit una posició preeminent en el camp de la lingüística, especialment a partir de finals dels vuitanta i principis dels noranta. En l'àmbit de l'espanyol, els estudis sobre marcadors del discurs són molts i ben variats (vegeu Cortés 1995a, 1995b), entre els quals destaquen com a obres generals de con-

sulta imprescindible el capítol que hi dediquen Martín Zorraquino i Portolés Lázaro (1999) en la *Gramática Descriptiva de la Lengua Española* o la monografia de Portolés Lázaro (1998). El treball de Garcés opta per un estudi particular que té en compte dos grups de marcadors del discurs en espanyol, els anomenats *marcadors d'ordenació* i els *marcadors de reformulació*. Aquesta via d'estudi és bastant menys prolífica, tret d'estudis com Vázquez-Veiga (1994-1995; 2003), Pons (1998) o, des del punt de vista contrastiu, Cuenca i Bach (2007). Garcés és potser l'autora que ha fet l'acostament més exhaustiu a tots dos grups de marcadors, per tal com aquest volum recull molts dels aspectes que ja havia tractat en treballs previs sobre els marcadors en general i els ordenadors i els reformuladors en particular (Garcés 1997, 2005, 2006).

L'obra es divideix en dos grans blocs, dedicats, respectivament, a l'ordenació i a la reformulació. Segons la divisió de Martín Zorraquino i Portolés Lázaro (1999), els reformuladors constitueixen una categoria de marcadors del discurs, mentre que els ordenadors són només un subtipus de la categoria més àmplia dels estructuradors de la informació. Aquesta diferència jeràrquica entre grups es reflecteix en un nombre de pàgines ben diferent per a uns i altres, atès que els ordenadors ocupen només un capítol i els reformuladors n'ocupen tres.

El primer capítol presenta el marc teòric de què parteix el treball i planteja unes qüestions inicials que reben resposta al llarg d'aquest bloc: què és un marcador del discurs i si aquesta és la millor denominació que es pot adoptar; si es tracta o no d'una classe de paraules independent i de quines categories procedeix; quin és el seu abast estructural i quines les relacions que estableixen entre si; finalment, quin és el seu significat i les seues funcions discursives.

En la mateixa línia de Portolés Lázaro (1998), entre d'altres, l'autora justifica la selecció del terme *marcador del discurs* perquè dóna compte de la tasca que fan aquests elements en el nivell discursiu i els defineix com a formes invariables, sense funció sintàctica dins de l'oració, que assenyalen la manera com han d'interpretar-se els enunciat en relació amb els enunciat previs, les percepcions derivades de la situació comunicativa o els coneixements compartits dels participants. Pel que fa al significat —potser l'aspecte més controvertit dels marcadors del discurs—, l'autora revisa de manera succinta les distintes escoles que, amb diferències més o menys subtils, consideren que no tenen significat denotatiu —és a dir, no designen realitats extralingüístiques—, i que la seua funció és relacionant, ja que proporcionen instruccions per a interpretar els enunciat o imposen restriccions a les inferències que es deriven dels

membres discursius que enllacen. Finalment, les funcions exercides pels marcadors del discurs queden repartides entre les *textuals*, que lliguen enunciats o components dels enunciats, i les *interactives*, que mostren l'actitud subjectiva del parlant davant el que reflecteix. Divideix les primeres en funció argumentativa, informativa i reformulativa i dedica la resta de l'obra a les dues darreres.

Així, el capítol segon se centra en el conjunt de marcadors amb funció textual informativa, la tasca fonamental dels quals és ordenar el discurs, és a dir, presentar-lo com un tot ordenat dividit en parts que mostren la informació continguda com a diversos comentaris d'un mateix o de distint tòpic i marquen quina posició ocupa cadascuna de les parts que el compon. Aquests elements estan presents en tots els registres i modalitats de la llengua (encara que són mes escassos en la modalitat oral, caracteritzada intrínsecament per una falta de planificació). L'ordenació pot fer-se en el nivell global o local, la qual cosa equival a dir que poden unir seqüències textuals o elements dins de cada una d'aquestes seqüències. La tipologia dels marcadors d'ordenació es fonamenta tradicionalment en la posició que ocupen dins de la seqüència ordenada. Així, es considera que hi ha marcadors d'obertura o inici, de continuació i de tancament. Com assenyala encertadament Garcés, però, aquesta tipologia resulta insuficient; en efecte, hi ha trets que determinen subtipus d'ordenadors del discurs, com ara l'explicitació o no del nombre d'elements que constituïran l'enunciat o la presència d'elements previs. D'aquesta manera, estableix tota una tipologia de marcadors en què es contemplen matisos significatius diferents de la mera ordenació. Potser hauria estat interessant incloure una comparació amb altres estructuradors del discurs diferents dels ordenadors en què s'assenyalaren els punts comuns i els divergents, ja que molts ordenadors (per exemple, *por otra parte*) desenvolupen valors estructuradors diferents de l'ordenació, com ara la digressió.

Els capítols tercer, quart i cinqué exploren els marcadors de reformulació. S'obre el tercer amb una introducció al concepte de *reformulació*, un procediment textual retroactiu pel qual l'emissor torna sobre un fragment anterior per donar-li una nova interpretació o plantejar-lo des d'un altre punt de vista. Els reformuladors presenten l'estructura *Segment A+ Connector+ Segment B*; la presència o absència discursiva del marcador depén del tipus de relació o d'equivalència semàntica entre els fragments que uneix i pot incidir tant en l'acte de l'enunciació previ a l'enunciat com en tot o part del contingut d'aquest enunciat. D'acord amb Garcés, els reformuladors comparteixen les característiques generals d'altres marcadors del discurs, però se'n diferencien per sis

característiques: (a) la ja esmentada *retroactivitat*; (b) el caràcter *polifònic*; (c) la relació jeràrquica d'igualtat o de subordinació del segment reformulat respecte del segment de referència; (d) el significat d'aquests marcadors, que posseeixen un valor bàsic i valors contextuals addicionals de caràcter argumentatiu (generalment com a reforçament o com a gir en l'argumentació prèvia); (e) la posició en el discurs, preferentment inicial (encara que alguns poden situar-se en posicions mitjanes i finals) i (f) el fet d'haver experimentat un procés de gramaticalització en la seua formació. Resulta curiós, però, que plantege aquestes característiques com a específiques dels reformuladors, ja que algunes són compartides per molts marcadors i, especialment l'última, per pràcticament totes les categories gramaticals o funcionals, des de preposicions a morfemes flexius, passant pels esmentats marcadors del discurs.

Enfront de la tipologia més estesa, que separa la reformulació parafràstica i la no parafràstica, Garcés estableix una tipologia en dos grans grups de marcadors de reformulació que desenvoluparà, respectivament, en els capítols 4 i 5: els *d'explicació* i *rectificació*, d'una banda, i els de *distanciament* (que inclouen *recapitulació*, *reconsideració* i *separació*), per una altra.

Com a colofó al treball, en el capítol sisé Garcés aporta un resum de les principals idees comentades i acaba apuntant que, realitzada ja l'anàlisi sincrònica d'aquests marcadors, queda oberta la porta de l'anàlisi diacrònica que ha conduït a la formació i la consolidació de les unitats estudiades.

En conjunt, es tracta d'una obra clara, ben estructurada i didàctica que ofereix un panorama de dos importants grups de marcadors del discurs de caràcter textual. El treball aconsegueix un difícil equilibri entre la sòlida base teòrica que hi subjau i una expressió quasi divulgativa, que el fa llegible tant per experts en marcadors del discurs com per llecs, a la qual cosa contribueix el gran volum d'exemples aportats i profusament analitzats. L'exhaustivitat del treball el converteix en una obra de consulta obligada per a tots aquells qui desitgen aprofundir (o iniciar-se) en l'estudi dels marcadors del discurs de l'espanyol en general i dels ordenadors i reformuladors en particular.

MARIA ESTELLÉS

Universitat de València / Grup Val.Es.Co.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- CORTÉS RODRÍGUEZ, L. (1995a) «Bibliografía: marcadores del discurso (I)», *Español actual: Revista de español vivo*, 63, pp. 63-82.
- (1995b) «Bibliografía: marcadores del discurso (y II)», *Español actual: Revista de español vivo*, 63, pp. 75-94.
- CUENCA, M. J. & C. BACH (2007) «Contrasting the form and use of reformulation markers», *Discourse Studies*, 9/2, pp. 149-175.
- GARCÉS GÓMEZ, Mª P. (1997) «Procedimientos de ordenación en los textos escritos», *Romanistisches Jahrbuch*, 48, pp. 298-315.
- (2005) «Reformulación y marcadores de reformulación», dins M. Casado Velarde, R. González Ruiz & Ó. Loureda Lamas (eds.), *Estudios sobre lo metalingüístico (en español)*, Frankfurt, Peter Lang, 2005, pp. 47-66.
- (2006) «El concepto de reformulación», dins J. de Dios Luque Durán (ed.), *Actas del V Congreso Andaluz de Lingüística General. Homenaje a José Andrés de Molina*, Granada, Granada Lingüística, pp. 169-183.
- MARTÍN ZORRAQUINO, Mª A. & J. PORTOLÉS LÁZARO (1999) «Los marcadores del discurso», en I. Bosque & V. Demonte (eds.), *Gramática Descriptiva de la Lengua Española*, Real Academia Española («Colección Nebrija y Bello»), Madrid, Espasa, pp. 4051-4214.
- PONS BORDERÍA, S. (1998) «Reformulación y reformuladores: A propósito del libro de 'Les opérations de reformulation'», *Oralia*, 1, pp. 183-198.
- PORTOLÉS LÁZARO, J. (1998) *Marcadores del discurso*, Barcelona, Ariel.
- VÁZQUEZ VEIGA, N. (2003) *Marcadores discursivos de recepción*, Santiago de Compostela, Servicio de Publicacións.

Xavier RULL, *Els estrangerismes del català. Com són i per què en tenim. Una aproximació social i lingüística*, Tarragona, Universitat Rovira i Virgili, 2009, 150 pp.

«La presència d'estrangerismes en una llengua no és una qüestió senzilla, ni pel que fa a l'explicació ni pel que fa a la gestió». Aquest és el repte amb què s'enceta *Els estrangerismes del català*, un llibre que m'aventuro a dir que esdevindrà referent per als qui ens interessem en el lèxic —i específicament en el lèxic nou—, ja que conté un bon nombre d'encerts, dels quals en destacaré sis.

En primer lloc, el llibre és interessant per la temàtica i per l'abordatge holístic que se'n fa. Hi ha encara pocs treballs que tractin els estrangerismes del català i que ho facin a partir de dades. A més, no s'hi tracta un aspecte aïllat del manlleu, sinó que aquest és plantejat des de diversos punts de vista: lingüístic, social, històric, polític. Es parla tant de la motivació que porta a usar un manlleu, com dels aspectes més relacionats amb la política lingüística d'admissió d'estrangerismes. L'índex, extens i ben estructurat, exemplifica aquesta diversitat d'aspectes. Hi ha lloc per a tractar del concepte de manlleu, de les motivacions i de les interferències lingüístiques, per a presentar una tipologia dels manlleus, per a endinsar-se en les dinàmiques, la difusió, la naturalització i l'adaptació dels estrangerismes, i també per a comentar la gestió i la política lingüística d'entrada d'aquestes unitats. L'obra s'organitza en quinze capítols agrupats implícitament en tres grans parts: 1) com són els estrangerismes de la llengua catalana (del capítol primer al cinquè), 2) per què els tenim (del capítol sisè al vuitè), i 3) com es gestionen (del capítol novè al catorzè).

Un altre aspecte que agraeix el lector, especialment el lector novell, és l'*exemple*. El llibre està ple d'estrangerismes de tot tipus, de totes èpoques i també manlleuats a moltes llengües diferents. Hauria estat fàcil que tots els exemples fossin manlleus actuals de l'anglès. Però això també hauria estat trair la llengua. L'autor ha optat per oferir exemples de manlleus que fa poc que s'han introduït en la llengua catalana, al costat de paraules que, tot i no sentir-se ja com a manlleus, ho eren clarament en altres èpoques, i també per documentar manlleus procedents d'un gran ventall de llengües. Tot i que, òbviament, els manlleus de l'anglès predominen per la influència que actualment té aquesta llengua sobre moltes de les llengües actuals, i el català no n'és una excepció. Així doncs, no hi ha una afirmació o una idea teòrica que no vagin acompanyades d'una paraula-exemple. I en la majoria dels casos es tracta de paraules contextualitzades (ja sigui de contextos extrets de la premsa, de la televisió, de la ràdio, d'un diccionari, d'un llibre, d'una pàgina web, etc.), fet que dóna credibilitat a l'obra. La quantitat tan ingent de manlleus que exemplifiquen una casuística enorme ens porta a afirmar que l'autor ha consultat una bibliografia exhaustiva: tant hi ha referenciat un article de diari com una tesi doctoral que parlin sobre el tema. A més, molt sovint, l'autor recorre a altres llengües veïnes (basc, francès, italià, gallec, portuguès, castellà) per mostrar com aquestes llengües han adoptat solucions a vegades similars a vegades ben diferenciades a l'opció de la llengua catalana.

Un dels aspectes teorico-descriptius més interessants de l'obra és el que es tracta al capítol cinquè, dedicat a la tipologia dels manlleus. L'autor ens ofereix una tipolo-

gia dels manlleus i distingeix el manlleu formal, del calc, del fals amic, del manlleu morfològic o del xenisme; distincions que poden ser punt de partida de futurs treballs acadèmics, i fins i tot de treballs més pràctics de detecció i anàlisi d'aquestes unitats lèxiques. A més, afegeix una sèrie de casos especials que moltes vegades s'escapen de les classificacions clàssiques i que, en canvi, mereixen un tractament específic, com els noms propis, les abreviatures, les sigles, les expressions llatines o els semicultismes.

D'una altra dimensió, però no per això menys important, és l'aspecte següent: l'estil en què està escrit el llibre. És un estil molt propi de l'autor: directe, clar, asseritiu, entenedor. *Els estrangerismes del català* s'adreça a «un públic ampli que té interès per la cultura, la llengua, la comunicació i el funcionament de les societats» —tot i que també és un manual universitari iniciàtic per als futurs professionals de la llengua. Independentment del destinatari, però, sempre he pensat que si es poden dir les coses clares, sense que resultin complicades, és molt millor que dir-les amb un llenguatge més enrevessat; i el llibre de Xavier Rull n'és un exemple. Segurament, en algun aspecte concret del llibre, aquest estil el condueix a fer afirmacions que, potser al lector més expert li semblen massa intuïtives i per a les quals li agradaria trobar-hi més argumentació o més anàlisi lingüística (fet que no invalida que es pugui estar d'acord amb la mateixa manera de veure cert aspecte lingüístic).

Un últim element que voldria destacar és la naturalitat amb què està tractat aquest fenomen lingüístic. Els manlleus són un dels punts de més controvèrsia del lèxic d'una llengua, i especialment d'una llengua en una situació sociolingüística com el català. La pugna per trobar l'equilibri entre una admissió massiva de manlleus i el rebuig sistemàtic és una de les més roents de la política lingüística de les llengües, i en concret de les llengües minoritzades. L'autor, però, planteja el tema amb naturalitat, sense alarmisme, amb un enfocament gens correctiu, sinó més aviat descriptiu i en alguns capítols orientatiu, fet que, en un context a vegades excessivament pessimista, és d'agrair. A més, aquest enfocament és molt adequat per a traductors, redactors, periodistes, tècnics de la llengua, que moltes vegades han de prendre decisions massa ràpides sobre aquestes peces lèxiques. Tots aquests professionals necessiten dotar-se d'elements que els permetin plantar cara als manlleus en el millor dels casos o, si més no, proposar una adaptació al més coherent amb l'estructura de la llengua. Aquest tipus de professional trobarà de gran utilitat per a l'exercici de la professió els sis capítols darrers de l'obra.

No voldria acabar sense fer referència a una qüestió menor que m'ha cridat l'atenció. El títol del capítol dotzè: *Traducció de manlleus*, i el tractament que l'autor

en fa. Potser hauria estat més adequat haver titulat aquest capítol *Proposta d'equivalents*. Dir que *boirum* és una traducció de *smog*, que *autocontrol* és la traducció de *self* o que *correu brossa* ho és d'*spam*, no és del tot exacte. Des del meu punt de vista, més que traducció es tracta d'equivalència. Proposar un terme no és traduir-lo, sinó que es tracta de cercar l'equivalent més adequat segons un conjunt de condicionants —tot i que aquest procés a vegades impliqui un calc estructural o semàntic no desitjat (o sí)—, però això, segurament, que és una simple anècdota, una altra manera de veure un mateix fenomen.

Per trobar l'equilibri desitjat entre l'estrangerisme i el neologisme català, i ser més creatius en llengua catalana, un dels primers passos és conèixer el fenomen del manlleu, estudiar-lo des de totes les òptiques (lingüística, social, històrica, política), desmitificar-lo i perdre-li la por. I *Els estrangerismes del català* contribueix a aquest afer. Bona notícia, doncs, per a la llengua catalana!

ROSA ESTOPÀ

Universitat Pompeu Fabra

El País de les Meravelles: un espai dramàtic en construcció, *Dramatúrgia al País de les Meravelles?*, «I Simposi sobre el teatre infantil i juvenil», edició a cura de Francesc Foguet i Núria Santamaria, PUNCTUM&GELCC, Lleida, 2008, 180 pp.

El volum encapçalat pel suggerent títol *Dramatúrgia al País de les Meravelles?* és l'encarregat de posar a l'abast del públic les intervencions que suscità el «I Simposi sobre el teatre infantil i juvenil». Aquest simposi tingué lloc l'any 2006 a la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB), arran de la iniciativa del Grup Bambalina i la Fundació Xarxa d'Espectacle Infantil i Juvenil de Catalunya. El Departament de Filologia Catalana i el Grup d'Estudis de Literatura Catalana Contemporània de la UAB van ser els encarregats d'organitzar aquesta trobada, sota la coordinació de Francesc Foguet i Núria Santamaria, ambdós professors de literatura catalana contemporània a la UAB i dedicats a la recerca referida al teatre català contemporani. A més, ha estat possible portar a terme l'edició de les actes gràcies al suport econòmic de l'Ajuntament de Cerdanyola del Vallès i també de la Fundació Xarxa d'Espectacle Infantil i Juvenil de Catalunya, així com del Departament de Filologia Catalana de la UAB i del mateix

Grup d'Estudis de Literatura Catalana Contemporània d'aquesta universitat. En aquest sentit, cal destacar la preocupació que, amb iniciatives com aquestes, demostren els cercles universitaris per tal de no deixar desatesa la recerca i la reflexió al voltant de la producció dramàtica referida al món del teatre en general i, en el cas que ens ocupa, a l'àmbit del teatre infantil i juvenil.

Fer al·lusió al teatre, tant si es tracta de teatre infantil i juvenil com si no, implica sempre parlar d'un col·lectiu força heterogeni que inclou professionals d'ordre ben divers; així, tant dramaturgs, com companyies, programadors, editors i crítics —entre d'altres, és clar—, van formar part d'aquestes jornades que pretengueren establir un marc adequat de debat i de reflexió pel que fa al món del teatre per a infants; un món, sens dubte, amplament relacionat amb la formació dels nostres joves, però, en contrapartida, inexplicablement menystingut.

Val a dir que aquesta heterogeneïtat inherent a l'àmbit del teatre fou determinant a l'hora de comptar amb convidats que desenvolupen oficis de caire ben divers, oficis que oscil·len des de la creació literària dramàtica fins a l'ensenyament en instituts; d'ací que les intervencions aportades confegiren una visió polièdrica del fet teatral infantil i juvenil —o de família, com se'n vulga dir—, que permeteren abordar els diferents problemes, d'ordre social, econòmic i fins i tot políticoinstitucional, amb què s'enfronta aquesta manifestació cultural diàriament.

Tot i que en aquest volum d'actes es fa constar en l'annex, el simposi partí d'un document de treball confegit per Foguet i Santamaria que, amb el títol «Per una dramàtua adulta», establia els eixos al voltant dels quals haurien de centrar-se les intervencions. Així, aquest document fa referència a la insensibilització social envers el teatre infantil, ja que es tendeix a ignorar que la faceta educadora que aquest comporta es tradueix en una inversió de futur per a tots, atés que el conreu del teatre —ja siga llegit o portat a l'escena— contribueix a la formació de joves cultes, solidaris, sociables i imaginatius. El document de treball al·ludeix també al lloc secundari que el teatre infantil ocupa en la creació d'aquells dramaturgs catalans que gaudeixen de prestigi; es refereix, a més, a les mancances en l'àmbit editorial, a l'escassetat de programacions estables dedicades als joves o al desinterés que aquest tipus de programacions suscita entre els crítics; tanmateix, esmenta la necessitat de crear textos teatrals amb què els infants i els joves puguin sentir-se identificats, tot facilitant-los estratègies encaminades a interpretar adequadament el món en què viuen.

La conferència inaugural de Lluís Calderer, sota el títol «El teatre infantil a Catalunya», ofereix una visió historicista del teatre infantil i juvenil des d'*El quènto de*

Nadal, d'Apel·les Mestres (1909), que suposa l'inici d'una trajectòria dramàtica adreçada als més joves i basada en la cultura pròpia, fins als nostres dies. L'objectiu d'aquesta intervenció de caire diacrònic és posar de manifest que el teatre infantil és un fenomen viu i en evolució dins de la cultura catalana; una manifestació cultural que, lluny de provocar nostàlgia, ha de servir per a conrear l'autoestima de tots aquells que, amb el seu treball, possibiliten que els més joves puguin gaudir d'una formació teatral adequada.

Justament és en aquest sentit que es desenvolupà la ponència del dramaturg Manuel Molins; una ponència, cal dir, bastida sobre un plantejament més sociològic que teatral, amb la intenció de promoure la reflexió al voltant de la pregunta *Què és el teatre infantil i juvenil?* Tot i que les respostes proposades pel dramaturg són diverses, totes elles convergeixen en el fet que resulta contraproductiu ensucrar l'espectacle teatral fins al punt de considerar l'infant incapaç per a enfrontar els seus dubtes o les seues pors. En definitiva, Molins defensa un teatre per a formar adults capaços d'assumir una realitat canviant i complexa o, dit d'una altra manera, un teatre que faci servir la utopia com a mecanisme de recerca de noves solucions davant les dificultats quotidianes.

La ponència d'Anna Roca, actriu especialitzada en muntatges dramàtics de caire familiar, versa sobre com les vivències particulars la van portar a estimar el teatre i com aquesta estima es va convertir en el desig de viure per al conreu d'aquesta manifestació cultural. Com a actriu i creadora d'espectacles teatrals per a infants es lamenta de la manca de comunicació amb els dramaturgs que, sovint, fan textos que no s'adiuen a les necessitats d'aquells que els han de portar a l'escena i advoca perquè tant institucions com mitjans de comunicació donen una major projecció al treball dels professionals del món del teatre infantil i juvenil.

Dramatúrgia al país de les Meravelles? ofereix també la transcripció de la taula rodona «On són els dramaturgs?», amb les intervencions de Pasqual Alapont, Pep Albanell, Marta Albir, Joan Castells, Francina Gómez i Maria Agustina Solé. No resulta sobrer establir la relació existent entre ambdós títols, atès que un dels propòsits dels simposi fou esbrinar el motiu pel qual s'està imposant el que en el document de treball es denomina «autarquia artística de les companyies», en detriment d'aquell teatre que pren com a base el text d'un dramaturg, de manera que aquest es veu obligat a romandre gairebé expulsat o exiliat d'un País de Meravelles que, tot siga dit, dista molt de ser un paradís.

El debat suscitat per l'esmentada taula rodona es troba també inclòs en aquest volum. Prenen part d'aquest debat Jordi Auseller, Josep Camps i Arbós, Roser Caño,

Joaquim Carbó, Rosa M. Isart, Moisès Maicas, Anna Soler, Joan Segalés i Josep Vallverdú. El caràcter de les intervencions és divers, tot i que, en línies generals, comenten experiències particulars i es fan ressò de la dificultat de formar part d'un panorama teatral massa sovint menystingut per institucions, crítics i editorials, que no troben que el teatre adreçat al públic més jove siga suficientment interessant —o rendible— per a dedicar-hi esforços i, encara menys, diners.

Comptat i debatut, *Dramatúrgia al País de les Meravelles?* representa un espai on es fan palesos la preocupació i l'interés que suscita en l'àmbit acadèmic la dramatúrgia dirigida als més joves; una dramatúrgia que, tot i els inconvenients als quals s'enfronta a causa de la minorització a la qual es veu sotmesa la nostra cultura, no deixa d'avançar amb pas ferm cap al futur; com afirma Lluís Calderer, la inclusió en la programació del Teatre Nacional de Catalunya d'una adaptació per part de Joan Castells de la novel·la *Les aventures extraordinàries d'en Massagran* d'en Josep M. Folch i Torres, demostra que el teatre infantil català té vigència, que s'aprecia i que es reelabora, perquè els dramaturgs, no sols existeixen, sinó que també treballen en un intent professional per oferir al públic allò que els nous temps demanen, allò que els ha de permetre formar part del País de les Meravelles.

Dramatúrgia al país de les meravelles? esdevé també un espai de reflexió; reflexió sobre les dificultats, en bona mesura d'ordre econòmic, amb què s'enfronten aquells que, gairebé sempre per vocació, han esdevingut professionals del teatre infantil. Però també representa un espai on intercanvien opinions i experiències professors que, sovint, amb molts pocs mitjans i molt bona fe, intenten fer del teatre aquell instrument que posseeix la màgia suficient per a convertir els infants d'avui en els ciutadans cultes, solidaris i participatius de demà que reclama Manuel Molins. Sens dubte es tracta d'una tasca complexa si tenim en compte que les circumstàncies socioculturals ens obliguen a enfrontar una lluita contra el consumisme desenfrenat, contra la manca de valors, de referents d'autoritat, contra el fragmentarisme i l'individualisme creixent; una tasca, però, que, lluny de sumir-se en la nostàlgia, en la queixa o en l'abatiment, ha de promoure iniciatives i debats constructius com els que proposa *Dramatúrgia al país de les meravelles?* Ara només cal desitjar que, en el II simposi sobre teatre infantil i juvenil, aquesta interrogació més aviat escèptica, haja pogut convertir-se en una afirmació contundent i plena d'entusiasme.

ISABEL MARCILLAS PIQUER
Universitat d'Alacant

Rafael Alemany (dir.), *Diccionari del lèxic de les poesies d'Ausiàs March*, Paiporta (València), Denes, 2008, 341 pp.

Aquesta obra, elaborada per un equip d'especialistes en filologia catalana de la Universitat d'Alacant, dirigit per Rafael Alemany, té com a objectius posar a l'abast dels lectors una eina lexicogràfica que facilite la comprensió del poemari d'Ausiàs March, i esdevenir al mateix temps una aportació a la lexicografia històrica catalana. El llibre, per tant, va adreçat tant als lectors i estudiosos de l'obra marquiana, com als lingüistes, especialment als lexicògrafs interessats en la història dels nostres mots.

Com recorda Germà Colón en les «Paraules preliminars» que encapçalen el text, no es tracta del primer inventari del lèxic d'Ausiàs March, però sí de l'obra on es fa una «interpretació afinada», en paraules de Colón, d'aquest vocabulari, lematitzant els mots, incloent-hi la informació gramatical, separant els homònims, distingint matisos semàntics, definint amb precisió el sentit de les veus i de les unitats fraseològiques, etc. Es tracta d'una tasca lexicogràfica complexa que va més enllà dels objectius i propòsits de les concordances,¹ les quals, tot i la seua gran utilitat per a l'estudiós, presenten el cabal lèxic dels textos sense elaborar.

El *Diccionari* ha estat confeccionat a partir del text establert en l'edició de les poesies d'Ausiàs March de Pere Bohigas (*Poesies*, Barcelona, Barcino, 1952-1959, amb una nova edició revisada per A. J. Soberanas i N. Espinàs, Barcelona, Barcino, 2000), pel fet de ser, segurament, entre les edicions crítiques disponibles, la més usada pels estudiosos. A partir de la digitalització d'aquesta edició, els autors han extret les concordances corresponents, les quals han servit de base per a la lematització de tot el lèxic.

L'estructura del *Diccionari* ofereix la possibilitat d'una consulta ràpida i transparent del vocabulari ausiasmarquí. Els lemes han estat ordenats alfabèticament, diferenciant, com sol ser habitual en la pràctica lexicogràfica, els mots homògrafs en entrades diferents. Per exemple, *afinar*¹ 'portar, acostar al fi proposat, generalment amb esforç' i *afinar*² 1. 'fer més fi, més delicat', 2. 'pensar, reflexionar'.

1. Sobre Ausiàs March, l'editorial Barcino ha publicat dues concordances: A. Lara Pozuelo, *Ausiàs March: Poesies. Concordances. Índex de mots*, 2000, i *Ausiàs March. Poesies. Banc de dades textual en DBT*, 2005. Cal recordar també l'important i pioner treball del professor Albert Hauf, «El lèxic d'Ausiàs March: primer assaig de valoració i llista provisional de mots i freqüències», dins *Miscel·lània Pere Bohigas*, 3, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1983, pp. 121-224, que va obrir el camí als estudis lexicogràfics sobre Ausiàs March.

Les variants gràfiques i fonètiques hi presenten una lematització per a cada variant (per exemple, *enteniment* i *intenment*, *abandonar* i *bandonar*, *aconseguir*, *conseguir* i *consegre*), però d'aquests lemes es considera com a principal, per raons pràctiques, la forma que coincideix o que més s'acosta a la consolidada en la normativa vigent. Així, les definicions completes figuren en els lemes principals, mentre que en els secundaris es remet als principals, on s'incorporen també les formes secundàries. D'aquesta manera el lector relacionarà fàcilment les diferents variants formals d'un mateix tipus lèxic, i podrà conèixer i diferenciar també sense problemes les variants que aquest adopta en els textos d'Ausiàs March.

En els casos en què el lema documentat s'allunya de la forma estàndard actual, a fi de facilitar la consulta als usuaris del *Diccionari*, els autors opten, creiem que encertadament, per incorporar la forma actual com a lema secundari, seguida d'un claudator de tancament, per tal d'indicar que es tracta d'una forma no documentada en Ausiàs March, tot rementent al lema realment documentat en el text. Així ocorre, per exemple, en *amb]* veg. *ab*, o en *disminuir]* veg. *diminuir*.

La consulta de la microestructura resulta també senzilla al lector. Així, les diferents accepcions dels lemes van ordenades amb l'anteposició d'un número en negreta, i si l'accepció inclou diferents subaccepcions, aquestes van precedides d'una lletra minúscula en negreta. Al seu torn, en els casos d'entrades extenses, que consten d'un nombre molt elevat d'accepcions, els diferents conjunts semàntics formats per aquestes s'agrupen sota un número romà en negreta. El lector podrà veure mostres d'aquests diferents models d'entrades, sobretot de les més complexes, per exemple, en *amic*, *estimar*, *hoc*, *home*, *anar*, etc.

Resulta també ben interessant copsar fàcilment les unitats fraseològiques emprades per Ausiàs March. Els fraseologismes que tenen per nucli semàntic un substantiu que coincideix amb el lema que encapçala l'entrada s'inclouen en l'entrada corresponent a aquest substantiu, on es tracten com un sublema. Per exemple, la locució adverbial *braços oberts* 'en actitud d'acollida' figura com a sublema en l'entrada *braç*; *ca de llebre* 'gos llebrer, gos que serveix per a caçar llebres' figura com a sublema en *ca*; *morir de fred* 'patir un fred intensíssim' en *fred*, etc. En aquests casos la doble referència sembla que només es fa quan un adjectiu solament és representat en la fraseològica. Per exemple, *arbre bord* 'el que naix sense que l'hagen plantat i els fruits poc mengívols' s'inclou com a sublema en *arbre*, i secundàriament en *bord-a*, adjectiu que només està representat en aquesta locució i en *fill bord*. Lògicament resulta més problemàtica la

lematització de les unitats fraseològiques amb més d'un substantiu. En aquests casos els autors continuen aplicant el mateix criteri de basar-se en el nucli semàntic de la unitat pluriverbal, i de vegades la tria d'aquest nucli resulta especialment complexa, però els autors generalment ho resolen amb encert, basant-se en la diferència de petits, però importants, matisos. Vegeu, per exemple, el cas de *penjar la vida (d'algú) en un fil prim* 'estar en suspens, en perill de mort', col·locat com a sublema en *vida*, i de *penjar la vida (d'algú) en un fil* 'dependre l'existència (d'algú) d'una cosa fràgil', situat en l'entrada *fil*.

Quan l'única documentació d'un lema és una unitat pluriverbal de la qual aquest és el nucli semàntic, només és definida aquesta unitat i es prescindeix de la definició corresponent al sentit recte del lema, cosa també lògica, perquè el que interessa en aquests casos és la unitat fraseològica, i no el mot independent. El lector podrà comprovar aquesta metodologia en *fer aplec (d'alguna cosa)*, situat en l'entrada corresponent a *aplec*, o en *dar mida i fora mida*, en el lema *mida*.

Els lemes van acompanyats de la indicació de la categoria o categories gramaticals corresponents: substantiu masculí o femení, adjectiu, article, pronom, verb, adverbi, preposició, etc., i el mateix ocorre amb les locucions (locucions adverbials, preposicionals, conjuntives), encara que aquesta indicació no es fa en la resta de locucions, com les verbals, les nominals i les adjectives.

En alguns casos, abans de la definició, el *Diccionari* proporciona informacions complementàries, generalment de caràcter gramatical, com ara la indicació que el mot només es fa servir en plural: *arreu* m. [*en plural*], la indicació de la preposició o preposicions del complement de règim en els verbs que el porten sistemàticament, etc. Per exemple, *complànyer* v. t. pron [*de*] 'compadir-se, sentit compassió (d'algú)'.

De forma general, les diferents accepcions o subaccepcions van acompanyades amb un exemple documentat en les poesies marquianes, amb la localització corresponent. En alguns casos, s'inclou més d'un exemple il·lustratiu: quan hi ha més d'un matis semàntic, quan l'accepció o subaccepció correspon a més d'una categoria gramatical, quan en el lema s'inclouen variants formals, quan un substantiu pot ser tant masculí com femení, quan un mot de caràcter gramatical pot ocupar diverses posicions relatives en el sintagma del qual forma part.

La lematització del vocabulari, que té, evidentment, una gran utilitat pràctica, per a localitzar amb facilitat les diverses unitats lèxiques de l'obra poètica marquiana, no entra en contradicció en el *Diccionari* amb la presència real de les diverses variants

flexives, fonètiques o gràfiques dels mots, tal com apareixen en els versos d'Ausiàs March. El dilema s'hi resol d'una forma enginyosa i ben accessible al lector, mitjançant la reproducció al final de cada entrada, en un cos de lletra menor i entre claudàtors, de totes aquestes variants documentades en el poemari, seguides, a més a més, del nombre respectiu d'ocurrències.

L'objectiu del *Diccionari del lèxic de les poesies d'Ausiàs March* no és, certament, etimològic ni comparatiu, possiblement perquè aquestes tasques ja estan en gran part presents en altres obres de caràcter general, però aconsegueix amb escreix el seu propòsit d'inventariar, ordenar i definir amb precisió el conjunt del lèxic d'un dels nostres autors cabdals. Tornant al preàmbul de Germà Colón, «és una delícia passejar-se per aquestes pàgines trobant interpretacions ajustades de l'obra marquiana», en alguns casos en mots, com *afustar* o *cusca*, comentats per Colón, especialment complexos, que han donat lloc històricament a interpretacions errònies, i que els autors del *Diccionari* resolen amb encert amb les seues definicions, que «amaguen un treball de recerca detingut i amorosit».

Finalment, voldríem felicitar l'editorial Denes, que tant ha vingut fent en els darrers anys per difondre les investigacions sobre la llengua i la cultura dels valencians, per aquesta nova iniciativa editorial, la qual seria de desitjar que tingués continuïtat amb la publicació de nous treballs lexicogràfics.

JOAQUIM MARTÍ MESTRE
Universitat de València

Joan R. Veny-Mesquida, Jordi Malé i Andratx Badia (eds.), *Lectures de literatura catalana contemporània. Noves aproximacions*, Lleida, Aula Màrius Torres, 2009, 140 pp.

Lectures de literatura catalana contemporània. Noves aproximacions aplega la major part de les conferències que van constituir les dues primeres «Jornades sobre Literatura i ensenyament» organitzades per l'Aula Màrius Torres, amb la col·laboració del Departament de Filologia Catalana i Comunicació de la Universitat de Lleida.

Aquest volum consta d'un recull d'estudis per a ajudar els docents en literatura a comprendre i analitzar les obres que es treballen a classe. Són, com indica el subtítol, «noves aproximacions» als manuals canònics o tractats didàctics ja existents, amb la

qual cosa aquesta obra s'adreçaria a professors que van més enllà de les anàlisis tradicionals establertes. Podem dir, en conseqüència, que el lector model es correspondria amb el docent obert a noves reflexions.

Cal remarcar que els especialistes que han realitzat aquests treballs tenen una vinculació estreta amb l'educació literària bé perquè són professors de secundària i batxillerat, bé perquè són professors universitaris o, fins i tot, perquè són investigadors i crítics de literatura. Val a dir que la majoria d'ells combinen diverses d'aquestes ocupacions.

Aquests estudis es proposen ser una eina útil perquè l'alumnat pugui arribar a entendre el text literari (i no només des de la interpretació més clàssica) i en tingui una millor valoració. Com s'indica en la justificació, «cadascuna de les obres que ha de ser treballada amb l'alumnat presenta una problemàtica específica i demana uns determinats procediments d'interpretació que permetin d'arribar a aclarir el sentit i el seu funcionament com a text literari». Cada estudi presenta una obra representativa d'un autor clàssic de la literatura catalana contemporània. Aquestes obres són tractades, llegides i, moltes vegades, establertes com a lectura obligatòria als alumnes de secundària i batxillerat, i també en l'àmbit universitari.

El llibre s'estructura en set treballs, cadascun dels quals disposa d'un títol temàtic molt aclaridor, ja que inclou l'obra que analitzarà, l'autor, l'eix temàtic i, de vegades, fins i tot, afegeix el motiu de la problemàtica a l'hora de ser interpretada i el perquè del seu valor.

És interessant comentar l'elecció d'autors i obres que han realitzat Joan R. Veny-Mesquida, Jordi Malé i Andratx Badia i, si més no, l'ordre de col·locació dels treballs. És ben palés que els set autors que apareixen al treball són considerats peces claus en la història de la literatura catalana contemporània, però quin criteri d'ordre s'hi ha seguit?

S'ha fet una mena d'eix cronològic que s'inicia a la fi del segle XIX amb Narcís Oller i Àngel Guimerà, després ja al segle XX tracta Joaquim Ruyra, passa als anys vint amb Joan Salvat-Papasseit, a mitjan segle es troba Joan Oliver, que precedeix Vicent Andrés Estellés i, finalment, tanca Quim Monzó, l'únic autor viu de tota la selecció.

És d'agrair que encara que la gran majoria siguin autors catalans, hi haja la presència valenciana d'Estellés, la qual cosa atorga al poeta de Burjassot un mèrit afegit a la seua valoració primera.

Els autors triats representen els gèneres de la poesia, el teatre, la novel·la i el conte en diferents èpoques. Tot i l'absència de l'assaig, hem de reconèixer que es mostra una

part important de la literatura catalana contemporània. La poesia de Papasseit i la d'Estellés, els contes de Ruyra i Monzó, les obres de teatre de Guimerà i Joan Oliver, i la novel·la d'Oller reflecteixen l'evolució literària dels gèneres.

A la fi, ens adonem que amb l'anàlisi d'una única obra d'aquests set autors (malgrat que en ocasions els treballs s'ajuden d'altres obres dels mateixos autors per a fer comparances o contextualitzar-se com és el cas d'*Explicar l'avantguarda a través dels textos de creació: L'irradiador del port i les gavines*, de Joan Salvat Papasseit on apareix, entre altres, *Poemes en ondes hertzianes*) es dona una visió global de la literatura catalana contemporània des d'un punt de vista cronològic i també des d'un punt de vista genèric. Fins i tot, podem afegir que apareixen diferents plantejaments literaris; des del realisme ollerí o guimerià, passant per l'avantguarda de Papasseit o la poesia compromesa i quotidiana d'Estellés.

També és significatiu el tractament d'autors de la literatura universal. Els especialistes hi recorren per a poder analitzar millor i de forma més heterogènia les obres de la literatura catalana. Es relacionen Conrad, Cortázar i Calvino amb Ruyra, i Sartre o Camus amb Estellés.

Al primer estudi, *Realisme i imaginació. A propòsit de La bogeria de Narcís Oller*, Josep Maria Domingo utilitza l'experiència personal per a exposar dos dels problemes recurrents a l'hora d'analitzar la literatura, d'una banda la «densa preocupació» per fer història de la literatura i, d'altra, la desinformació i la formació acadèmica literària insuficient dels lectors actuals.

Jordi Malé, a *L'actor com a lector: interpretar Terra Baixa, d'Àngel Guimerà*, ens recorda que el teatre també s'interpreta i, a partir d'aquesta clau de lectura, i amb exemples de *Terra Baixa* pel que fa sobretot a les relacions entre la Marta i el Manelic i entre en Sebastià i la Marta mostra com Guimerà fa creïble l'obra.

Temes, formes, interpretacions. Tot llegint Marines i boscatges, de Joaquim Ruyra, de Lluïsa Julià, utilitza contes d'aquesta obra de Ruyra per exemplificar les característiques del conte literari que es construeix al llarg del segle XIX. Trobem entre altres, la construcció d'ambientacions impactants, l'ús d'anècdotes que mostren reflexions vitals o el fet que el narrador descriu com si es tractara d'una càmera. Amb l'anàlisi de diversos contes, Julià demostra que l'autor s'inscriu en la gran tradició del conte modern europeu.

Helena Alonso i Joan R. Veny-Mesquida, a *Explicar l'avantguarda a través dels textos de creació: L'irradiador del port i les gavines, de Joan Salvat Papasseit*, exposen la

necessitat d'ensenyar a buscar i trobar en la literatura. Les seues idees es veuen amb l'obra de Papasseit i enumeren quatre dificultats; la qüestió textual, l'ordenació dels textos dins de l'obra, la contextualització i la relació amb la poètica del moviment a què aquesta s'adscriu. L'evolució de Papasseit els serveix per a plantejar el problema de «l'avantguarda salvatiana» i mostrar-lo.

El cinqué estudi és *Sobre la felicitat. Notes per a una lectura de Ball robat, de Joan Oliver*. Francesc Foguet transcriu fragments de cartes adreçades per Oliver als seus amics Josep Ferrater Mora i Xavier Benguerel. L'epistolari oliverià, com indica l'autor, «és ben revelador de l'estat anímic de l'autor de *Ball robat*» i de la seua concepció de la felicitat.

Ferran Carbó, a *Singularitats i heterogeneïtat en la poesia de Vicent Andrés Estellés*, explica la importància cabdal d'Estellés malgrat el seu context valencià, ja que com ell diu «superava l'endarreriment» i suposa una reorientació per a la poesia catalana tant pel llenguatge de registre col·loquial, la visió testimonial i compromesa, com per l'ús del monòleg interior. Finalment destaca l'ús de la intertextualitat d'Estellés amb clàssics llatins com ara Horaci, Virgili i Suetoni, i catalans, March o Lull.

Finalment, l'últim estudi, *Cercles, simetries i contes cruels: Lectura d'...Olivetti, Moulinex, Chaffoteaux et Maury, de Quim Monzó*, de Manel Ollé, és una invitació perquè el recull de contes de Monzó que es proposa en aquest estudi siga rellegit per buscar-hi relacions. Ollé destaca la presència del fred, de la ciutat, dels elements autobiogràfics, de la ironia i de la crueltat, com a denominadors comuns.

A tall de conclusió, bé podria funcionar aquesta obra d'una banda com un estímul i d'altra, com una eina pràctica. Un estímul perquè pot ser el punt de partida per encetar noves lectures i fer noves aportacions en l'anàlisi d'obres literàries. I un instrument pràctic perquè aquests estudis es poden aplicar directament a l'aula, ja que poden proporcionar als docents un material per a explicar millor la literatura catalana contemporània.

I, com assenyala la mateixa editorial, «el volum vol ser una contribució a l'anàlisi, des de diverses perspectives, del lloc que ha ocupat, ocupa i hauria d'ocupar la literatura dins l'ensenyament».

MAITE MONAR VAN VLIET
Universitat de València

Ramon Llull, *Romanç d'Evast e Blaquerma*. Edició crítica d'Albert Soler i Joan Santanach. Nova Edició de les Obres de Ramon Llull, VIII. Patronat Ramon Llull, Palma, 2009, 709 pp.

Aquesta «ficció narrativa en prosa», escrita per Ramon Llull entre els anys 1276 i 1283, és la novel·la per antonomàsia de l'autor, i hom pot dir que inaugura ben d'hora el gènere en les lletres catalanes. El lector disposa ara, per fi, d'una edició crítica del text que afronta els problemes posats per la tradició manuscrita i impresa amb criteris científics i amb fórmules que ja s'han mostrat eficaces en l'edició d'altres textos lullians en la mateixa col·lecció. Alguns d'aquest problemes no són de fàcil solució, com ara la manca dels capítols inicials del manuscrit base, que ha de ser indubtablement, com en l'edició de Salvador Galmés fins ara disponible, el de Munic (Bayerische Staatsbibliothek, Hisp.67). Altres problemes que posa l'edició del *Blaquerma* es poden considerar més aviat com una mena de falsos problemes: seria el cas del nombre de versicles del *Llibre d'Amic e Amat*, que en cap testimoni no arriba als 366 que sembla anunciar el pròleg del breviar, i que Albert Soler ja va donar per resolt en l'edició crítica independent de l'opuscle. Els editors no deixen de banda cap d'aquest ni d'altres problemes vinculats a l'establiment del text, i per a tots ells ofereixen una solució raonable que, sense oblidar l'obligat diàleg amb la tradició, la supera quan es considera necessari. I això no sempre és fàcil quan es tracta d'un text «venerable» que, malgrat les mancances filològiques de la major part de les edicions anteriors, posseeix aqueixa «aura» que, si més no psicològicament, dificulta que l'editor actual se senti plenament lliure per a començar des de zero i arribar a un text que trenque, quan s'escaiga, amb la tradició heretada.

Els editors Albert Soler i Joan Santanach, molt foguejats en aquests afers, han enfrontat el repte amb resultats convincents. L'èxit de l'empresa s'ha d'atribuir principalment a un factor clau: han tingut en compte les profundes relacions que s'estableixen entre les diverses versions catalana, occitana, francesa i llatina de l'obra lulliana en l'etapa creativa en què s'inscriu el *Blaquerma*. Aquest criteri ja havia donat resultats excel·lents en l'anterior volum de les NEORL, l'edició crítica de la *Doctrina pueril*, feta per Joan Santanach, i torna a manifestar-se com a inexcusable en el *Blaquerma*. La difusió dels textos lullians durant aquests anys d'estada perllongada a Montpeller i a França i l'amplitud del públic laic al qual pretén arribar l'autor obliga a replantejar-se la dicotomia «llatí-català» que ha articulat el discurs lingüístic al voltant de les obres

de Llull (amb un tercer vèrtex «perdut», l'àrab), i a ampliar l'espectre a les llengües veïnes de l'àrea romànica en què Llull va treballar intensament. En el cas que ens ocupa, és obvi que en la transmissió del *Blaquerna* la versió occitana, supervisada per l'autor, juga el paper de llengua intermediària entre l'original català i altres llengües.

Des d'aquest pressupòsit els editors elaboren un treball minuciós de *recensio* de tots els testimonis. L'establiment del text pren com a base el manuscrit A ja esmentat (Munic, BSB, Hisp.67, ss. XIV-XV), elecció inexcusable atesa l'antiguitat del testimoni, la seua proximitat a l'arquetip i el caràcter fragmentari de la tradició manuscrita catalana del *Blaquerna*. Aquest manuscrit, però, tampoc no és complet, ja que li manquen diversos folis a l'inici, corresponents al text dels quatre primers capítols i de part dels capítols cinquè i sisè. La solució adoptada pels editors anteriors consistia a reproduir el text de la primera edició impresa del *Blaquerna* (València, 1521), l'editor de la qual, Joan Bonllavi, fa una reconstrucció dels capítols perduts a partir d'altres testimonis, però adaptant el text als gustos retòrics del segle XVI (operació que s'estén a la resta del text de la novel·la). Soler i Santanach opten amb bon criteri per fer una nova reconstrucció que, naturalment, és hipotètica (i així s'indica tipogràficament mitjançant l'ús de la cursiva), però que té en compte la versió francesa i llatina (el manuscrit occità conservat també és acèfal) acarades amb l'edició de Bonllavi. Els editors no han caigut en la temptació de fer una reconstrucció «arcaïtzant» del text, de manera que aquesta es fa en català modern. És un encert l'afegit final d'un apèndix que ofereix en forma sinòptica el text en les versions francesa, llatina, «valenciana» (edició de Bonllavi) i en la reconstruïda per a aquesta edició, i així el lector interessat pot resseguir críticament el procés d'establiment del text dels capítols perduts. Igualment és un encert l'afegit de la taula amb les rúbriques dels capítols, absent en les edicions anteriors i tan representativa de l'estructura que Llull atorga a les obres de les primeres etapes de la seua producció.

Finalment, cal destacar un altre resultat de l'edició: el replantejament del caràcter apòcrif del capítol sobre la passió que els testimonis occitans, francesos i llatins afegeixen a l'«Art de contemplació» del llibre cinquè, però que no apareix al manuscrit base. De nou la consideració del paper de les llengües veïnes en la transmissió del text ofereix resultats interessants: per difondre el *Blaquerna* Llull el tradueix i, en el procés de traducció, resumeix, amplifica, modifica i adapta parts del text al nou receptor. En el cas de Llull es tracta de traduccions més o menys creatives que són supervisades per l'autor, per la qual cosa l'aparició d'aquest capítol no ha d'atribuir-se necessàriament

a una intervenció espúria. El text occità d'aquest afegit s'edita en un altre apèndix per oferir al lector un panorama complet de la complexitat de la tradició multilingüe del *Blaquerna*.

JOSEP E. RUBIO
Universitat de València
Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana

Frederic Barberà, *Gabriel Miró and Catalan Culture. The Forging of Literary Language in the Context of his Poetics*, Nova Orleans, University Press of the South, 2004, 294 pp.

Com queda reflectit en el títol, Frederic Barberà es planteja en aquest estudi un objectiu doble: d'una banda, analitzar la relació de Gabriel Miró amb la cultura catalana i, de l'altra, situar l'evolució i construcció del seu llenguatge literari en el marc de la seua poètica. Per a fer-ho, es basa en dos corpus textuais essencials: la prosa de creació i la correspondència. Així, aquesta dualitat pretén ressituat —i, fins a cert punt, restituir— la producció de Miró, tant pel que fa a la modernitat de la seua prosa, com pel que respecta a la seua posició en el circuit literari espanyol i català del primer terç del segle xx.

Gràcies a una actitud investigadora metòdica i rigorosa, Barberà reïx plenament en el seu propòsit. Com ell mateix apunta amb una certa ironia a les conclusions del treball (p. 275), si un estudiós de l'obra de Miró haguera de destacar la principal contribució d'aquest llibre, probablement esmentaria el primer objectiu, és a dir, la relació de Miró amb la cultura catalana. Amb gran encert, Barberà no es limita a recórrer l'intercanvi personal i intel·lectual de Miró amb els escriptors i pensadors catalans del seu temps, sinó que dedica una atenció prioritària a la importància que adquireix en la seua obra el català d'Alacant i, per extensió, la cultura que es vehicula en aquesta llengua.

En les mateixes conclusions, Barberà suggereix que l'aspecte menys original del seu treball és «the section devoted to Miró's explicit poetics» (p. 276). Al llarg de tot el llibre, l'investigador pren els termes de «poètica explícita» i «poètica implícita» formulats per Xavier Pla i els aplica a l'anàlisi de la producció de Miró, amb l'objectiu

d'examinar «the author's literary creation as seen in his works, first targeting the writer's own ideas on literary creation explicitly expressed by him [...], and then dealing with the tangible literary results to be encountered throughout his literary production» (p. 127). En efecte, aquests apartats són menys originals en la mesura que Barberà recopila treballs i reflexions previs d'altres investigadors de l'obra de Miró, però cal reconèixer també la novetat de la seua visió, capaç de tindre en compte —com destacàvem al començament— tant la producció literària com l'epistolari privat, a més dels articles periodístics o l'excepcional —per inusual— conferència que Miró pronuncià a Gijón l'any 1925, una de les poques declaracions públiques de caràcter formal que va fer al voltant de la seua pròpia creació (p. 130). Aquesta visió global és, al nostre parer, un dels mèrits més importants d'aquest llibre. No només perquè posa en joc la major part de la producció escrita de l'autor alacantí, sinó perquè la relaciona amb aspectes poc estudiats per la crítica i la situa en una perspectiva ambiciosa: «explaining how Miró's literary language was built throughout his life as a writer and establishing the extent to which this literary language was to shape his own poetics in the context of literary Modernism» (p. 277).

A pesar d'aquest propòsit general, el llibre s'estructura al voltant de seccions relativament independents agrupades, al seu torn, en dos grans blocs. El primer, titulat «The forging of a literary language. Chronological patterns of evolution», ocupa quasi la meitat del llibre i està integrat per dos capítols ben extensos. El primer tracta sobre la relació de Gabriel Miró amb la llengua catalana. Barberà esbossa les coordenades sociolingüístiques d'Alacant en el temps de Gabriel Miró i explica, amb detall i precisió, la seua posició davant del català —el valencià de la ciutat d'Alacant i les comarques que l'envolten—, una llengua que no parlava, però que comprenia perfectament i que formava part de la seua quotidianitat immediata. En aquest sentit, és especialment interessant observar com Miró evoluciona del menyspreu inicial fins al reconeixement d'un «vínculo antropológico» amb la llengua en les seues obres de maduresa, particularment *Años y leguas*. De manera coherent amb l'objectiu global del llibre, Barberà s'atura a analitzar les aparicions del català en l'escriptura de Miró, tant pel que fa a l'ús esporàdic d'expressions concretes, com a la integració simbòlica en el seu estil de maduresa. Val a dir que aquest canvi d'actitud cap al català —el valencià, en un sentit deliberadament local— no suposa una valoració especial de la seua literatura. El català serveix a Miró com a vehicle per a canalitzar en la seua prosa l'experiència estètica que li proporciona el paisatge d'Alacant, íntimament vinculat a

la llengua. En canvi, a pesar de l'interés que va manifestar cap a autors com ara Ruyra o Maragall (o, com veurem més avall, el filòsof Ramon Turró), no va dedicar mai una atenció especial a la literatura catalana —que, probablement, considerava estrictament *catalana* i no valenciana, més enllà de la coincidència idiomàtica.

El segon capítol del primer bloc abandona aquesta qüestió i posa l'accent en la associació entre vellesa i bellesa, és a dir, en l'atracció que sent Miró per una sèrie de referents i construccions lingüístiques que, a través de l'evocació d'un món antic, fan créixer la impressió generada pel llenguatge literari. En particular, Barberà analitza la influència de la literatura espanyola del *Siglo de Oro* en l'obra de Miró i destaca com, progressivament, aquesta es despulla de retoricismes, d'un llenguatge afectat que, com el mateix escriptor afirmava, «suele rebelárseme en el diálogo» (p. 96).

Davant del plantejament més aviat cronològic del primer bloc, el segon, titulat «Towards a Mironian poetics», desplega el contrast entre poètica implícita i poètica explícita a través dels capítols tercer i quart respectivament. En últim lloc, el capítol cinqué exposa com les novel·les de Miró poden ser considerades una mena de «narrative of memory» a partir de l'anàlisi de dues obres, *El humo dormido* y *Años y leguas*. En aquest punt reapareix la relació de l'autor alacantí amb la intel·lectualitat catalana del seu temps, ja que Barberà argumenta que la influència del filòsof Ramon Turró en Gabriel Miró va ser notable per al desenvolupament d'aquesta narrativa de la memòria, sobretot pel que fa a *El humo dormido*. Cal recordar que Miró va traduir del català al castellà la *Filosofia crítica* de Turró, de la qual va extraure idees importants sobre la percepció en relació a l'experiència i el record, idees que impregnen les obres que acabem d'esmentar. No és casualitat, en aquest sentit, que siguin aquelles obres que presenten un estil més depurat i on el valencià d'Alacant i la cultura que s'hi vehicula s'articulen millor amb la proposta literària de Miró.

El tercer bloc, titulat «Epilogue. Towards setting a context for Miró's literary language and poetics», conté dos capítols ben diferents entre ells. El primer descriu la imatge que Miró transmet d'ell mateix a través de la seua correspondència. Convé apuntar, en aquest sentit, que Frederic Barberà ha estat un dels responsables de l'edició de l'epistolari de Miró dins de la seua *Obra completa*, publicat per l'Institut Alacantí de Cultura Juan Gil-Albert i presentat al començament del 2010.

El segon capítol d'aquest bloc (el setè del llibre) retorna a la qüestió de la cultura catalana des del punt de vista de l'estada de Gabriel Miró a la ciutat de Barcelona, on va viure des del 1914 fins al 1920. Tot i que va tindre un cert contacte amb diversos

intel·lectuals i polítics com ara Eugeni d'Ors, Josep Carner o Enric Prat de la Riba, la relació, més enllà del respecte i l'interés per determinades obres com ara *La ben plantada*, es va caracteritzar per la superficialitat i es va limitar a aspectes professionals i periodístics (Prat de la Riba i Carner el van ajudar a trobar treball i plataformes de publicació, de la mateixa manera que uns anys abans Joan Maragall li havia obert les portes del *Diario de Barcelona*). L'efervescència del catalanisme o l'interés limitat per la literatura catalana podrien ser raons que expliquen aquesta falta d'adaptació per part de Miró a l'ambient barceloní. Tanmateix, quan es va traslladar a Madrid, després de viure a Catalunya, Miró tampoc no va acabar de trobar el seu lloc i va continuar sent, en l'encertada expressió de Barberà, una mena d'*outsider* (p. 263).

El llibre es tanca amb unes afinades conclusions i una extensa bibliografia, on comprovem que Barberà ha fet un esforç important per a tindre en compte l'aportació dels diferents investigadors que han analitzat l'obra de Gabriel Miró, en particular pel que fa a l'hispanisme, com ara Edmund King o Ian MacDonald. L'hispanisme és, precisament, l'àmbit d'estudis en el qual cal situar aquest *Gabriel Miró and Catalan Culture*, una àrea en la qual resulta especialment enriquidor, en la mesura que aporta una perspectiva clarificadora sobre diferents aspectes del llenguatge literari de Miró que no s'havien tractat amb la profunditat o els fonaments adequats. Així, Barberà esmena algunes errades d'una crítica incapaç de reconèixer els catalanismes de la prosa de Miró (p. 45), alhora que fa un gran esforç per qüestionar l'adjectiu d'*estilista* que sovint s'havia emprat per a qualificar la seua categoria com a escriptor. Per això, l'objectiu més important de l'estudi de Frederic Barberà és, a partir de l'anàlisi detallada de tots els aspectes que hem comentat, adquirir una visió més justa i completa de l'obra de Gabriel Miró, capaç de restituir-lo, fins a cert punt, en la seua modernitat literària. Sense dubte, el rigor i el mètode amb què s'hi aplica contribueixen a aconseguir el seu propòsit. És una llàstima que el resultat no siga prou vehement, entre altres raons per la baixa qualitat de l'edició. Publicat en anglès per una editorial universitària de Nova Orleans, la maquetació i el disseny del volum són d'allò més deficitari. Però més enllà dels problemes estètics, cal preguntar-se fins a quin punt s'ha distribuït correctament i, en última instància, si ha rebut la consideració acadèmica que sens dubte mereix entre els estudiosos —i no només els hispanistes— de l'obra de Gabriel Miró.

GONÇAL LÓPEZ-PAMPLÓ
Universitat de València

Margalida Pons *et alii*, eds. (2009) *Esriptures contemporànies: Baltasar Porcel i la seva obra*, Barcelona, Universitat de les Illes Balears/PAM, 450 pp.

El present volum reuneix les vint-i-dos ponències i comunicacions presentades durant les «Jornades d'Estudi sobre Baltasar Porcel» celebrades a Palma del 7 al 10 de novembre de 2008, impulsades pel Departament de Filologia Catalana i Lingüística General de la Universitat de les Illes Balears i per la Càtedra Alcover-Moll-Villangómez. Es tracta, doncs, d'un llibre col·lectiu que vol contribuir a incrementar —en quantitat i en qualitat— els estudis crítics publicats fins ara sobre el conjunt de la producció porceliana, tant pel que fa a les novel·les de l'autor d'Andratx, com als seus contes, assaigs, peces de teatre i articles periodístics.

El volum s'obri amb un pròleg introductori a càrrec de Damià Pons, on fa un repàs dels treballs que s'hi apleguen. En la primera d'aquestes aproximacions a l'obra porceliana, «Baltasar Porcel: entre el pensament estètic i l'escriptura» (pp. 14-75), de Rosa Cabré Monné, podem trobar-hi un acostament a la poètica de Porcel en relació amb l'escriptura narrativa, concretament, a aquella que focalitza —d'una manera o una altra— la concepció de la seua novel·la. A continuació, hi ha un bloc de tres estudis que se centren en les obres del primer període narratiu del nostre autor, com és el cas del de Carme Arnau, «El primer Porcel: Narcís al mirall» (pp. 76-97), que relaciona el jove Porcel amb l'existencialisme francès, fent un seguiment de les afinitats i simetries que hi ha entre *Sol negra* i *L'étranger* de Camus.

Així mateix, en l'estudi «Els inicis narratius de Baltasar Porcel: existencialisme, realisme i *engagement*» (pp. 98-125), el professor Vicent Simbor analitza les quatre primeres novel·les de Porcel en referència als corrents literaris i ideològics més en voga durant el període de temps que va de 1955 a finals dels seixanta, tant en l'àmbit català, com en el castellà, el francès o l'italià. D'aquesta manera, Simbor delimita els elements que acosten les obres porcelianes al neorealisme, el *tremendismo*, l'existencialisme i el realisme social, així com aquells altres aspectes que fan de la primera novel·lística porceliana una obra singular. Per la seua banda, Carles Cabrera parla en «Crisi religiosa i autobiografia en el primer període novel·lístic de Porcel» (pp. 126-133) de la vivència de la religiositat en els protagonistes de *Solnegre* i *Els escorpins*, tot establint possibles paral·lelismes entre el seu procés de crisi de fe i el que també va experimentar l'autor real.

Frederic Barberà, en «Andratx, ironia i memòria. Una nova perspectiva sobre la ficció completa de Baltasar Porcel» (pp. 134-152) i Melcior Comes, en «L'heroï

porcelià: l'actitud de la perpètua recerca» (pp. 153-161), aborden el tractament de l'obra de Porcel en la seu conjunt. El primer pretén fer una aproximació crítica a tota l'obra narrativa i sospesar l'impacte que aquesta «ha tingut enllà de les fronteres de la llengua». El segon, vol esbrinar quina és la tipologia de l'heroi porcelià, arribant a la conclusió que l'actitud de la perpètua recerca és el tret que millor el caracteritza, juntament amb el fet que ens permet «de trobar una sortida o d'entreveure una llum al fons de l'anomenat túnel de la fractura postmoderna».

Els treballs de Rosa Planas, «Baltasar Porcel, creador d'estil: una revisió d'*Olympia a mitjanit*» (pp. 162-171) i Margalida Tous Binimelis, «Malenconia i vitalisme en *Difunts sota els ametllers en flor*» (pp. 172-179), per la seua banda, se centren en aquestes dues novel·les de Porcel. En el primer cas, s'hi fa, sobretot, l'anàlisi estilística de la novel·la; en el segon, s'estudia el joc de contrastos que s'estableix entre la malenconia i el vitalisme, arribant a la conclusió que aquesta de Porcel «incorpora la reflexió vital com a nucli temàtic bàsic».

Margalida Pons, en l'estudi titulat «La narrativa breu de Baltasar Porcel i la màscara de l'antificció» (pp. 180-210), reflexiona sobre la importància que tenen aquells elements que explícitament defugen la narrativitat en els relats breus de l'autor d'Andratx. D'aquesta manera, comenta les indefinicions genèriques que practica i l'ús ben habitual que fa dels recursos de l'antificció i de «la màscara de l'autenticitat», un recurs que presenta l'escriptura de Porcel amb aparença de veritat, mancada d'elaboració narrativa, «com una crònica de les divagacions i reflexions de l'individu Porcel».

«Baltasar Porcel i la Mediterrània» (pp. 211-244) és l'estudi de Pere Roselló i Bover on trobem la descripció i l'anàlisi minuciosa del contingut de *Mediterrània. Onatges tumultuosos*, un ambiciós assaig historicoantropològic d'una intencionalitat política evident. Roselló i Bover interpreta la idea de *mediterraneïtat* que se'n desprén i els elements que, segons Porcel, en serien la substància bàsica. Igualment, relaciona la visió porceliana amb aquella que havia estat construïda per la cultura catalana de la primera meitat del segle xx i amb la de filòsofs i historiadors francesos contemporanis com ara Morin, Braudel o Duby.

Els professor Gabriel Ensenyat Pujol, en «De la història oral i escrita d'Andratx al mite d'Andratx» (pp. 245-265), i Llorenç Soldevila i Balart, en «Dels espais reals als imaginaris en el mite d'Andratx» (pp. 266-288), mamprenen la tasca d'ubicar en el món de la realitat els materials ficticials que han rebut, a partir d'aquelles «Notes per a una introducció» al primer volum de les *Obres completes* porcelianes, redactades

per Joaquim Molas (Barcelona, 1991), la denominació de «mite d'Andratx». El primer, intenta discernir les bases d'historicitat que hi ha en el mite porcelià. I n'hi localitza en gran abundància: en uns casos són materials de caràcter socioeconòmic i alhora vivencial (l'emigració a Cuba i la pràctica del contraban); en uns altres, més aviat de caire antropològic (la por a determinades coses, les bruixes, els penjats, el món d'ultratomba); i finalment, els inspirats o extrets de la peculiar obra historiogràfica que va escriure el prevere Joan Baptista Ensenyat, titulada *Historia de la baronía de los señores obispos de Barcelona en Mallorca*. Soldevila, per la seua banda, identifica els espais geogràfics reals (els localitzats al centre urbà d'Andratx, a diferents indrets del terme —Can Bolei, el Port, s'Arracó, etc— , i a la costa) que han estat transfigurats literàriament per Porcel. I tot seguit es dedica a primfilar el seguiment de la seua presència en les diferents obres, amb uns comentaris precisos i detallats a partir d'una exploració directa sobre el terreny.

Xavier Barceló Pinya, en «La representació de la costa en l'obra novel·lística de Baltasar Porcel» (pp.289-298), i Sebastià Sansó Jaume, en «Sa Dragonera en l'obra de Porcel» (pp. 327-342), també estudien l'obra de Porcel des de la perspectiva dels espais geogràfics. En el primer cas, la costa té un caràcter genèric i universal; en el segon, l'illa de sa Dragonera en té un de ben específic. Barceló estudia, tant en els textos descriptius com narratius, la representació lingüística i expressiva que fa Porcel d'aquest espai en què la terra i el mar conflueixen, tant en la seua dimensió d'escenari d'episodis de ficció, com en la seua funció de correlat —del mateix poble d'Andratx, per exemple, «marítim i, al mateix temps, pagès»—, com en el seu caràcter de «frontera, amb moltes implicacions històriques, socials i polítiques». Sansó, tanmateix, parla de les descripcions i de les referències a sa Dragonera que apareixen tant a les proses de no ficció com en els relats de Porcel. A més de documentar àmpliament la condició de l'illa com un espai literari dens, l'estudi també n'ofereix una gran quantitat d'altres informacions: la vegetació i la fauna, l'explotació agrícola i contraban, la pirateria i els naufragis, la transformació progressiva en un camp de batalla entre urbanitzadors i proteccionistes, etc.

Carles Cortés i Isabel Macillas, en l'estudi elaborat conjuntament que duu el títol de «La multiplicitat conceptual en els textos de *Mediterrània. Onatges tumultuosos* de Baltasar Porcel. Una interpretació sociològica» (pp. 299-326), tornen a l'anàlisi d'aquesta obra porceliana. En aquest cas, pretenen sintetitzar el concepte sociològic que Porcel n'ofereix. Per fer-ho, i prenent com a punt de partida un treball de Benjamín Oltra,

Cultura y tiempo. Investigaciones de Sociología de la Cultura (Alacant, 1995), observen en l'assaig de Porcel la concepció de la Mediterrània com a mite, com a metàfora, com a utopia, com a agonia (dins d'una concepció tràgica), com a *imago mundi* reduïda i com a sistema civilitzatori.

D'altra banda, aquest volum presenta quatre estudis que se centren en l'anàlisi de la relació de Baltasar Porcel amb el periodisme. Oriol Izquierdo, en «L'escriptor periodista. De la crònica diària a la construcció crítica de la realitat» (pp. 343-353), fa una descripció panoràmica de les seues col·laboracions als mitjans de comunicació i intenta esbrinar quina ha sigut la interacció d'aquests materials amb la producció més pròpiament literària. Tot seguit comenta el caràcter instrumental múltiple que el periodisme ha tingut per a Porcel: primerament, per a poder viure professionalment de l'escriptura, per a fer-se socialment visible i influent i també «per explorar recursos textuais, recursos expressius, recursos literaris». Conclou, d'aquesta manera, que l'autor andritxol ha concebut la pràctica periodística «com a mètode per anar de la realitat a l'expressió literària del món».

Jesús Revelles Esquirol, en «Pràctiques comunes i interessos creuats: Josep Pla i Baltasar Porcel. L'afer *Destino*» (pp. 354-368), estableix tota una sèrie de paral·lelismes entre aquests dos homenots, de vegades d'aproximació i d'altres de distanciament, sobretot en relació a la seues connexions personals —d'amistat intensa durant uns anys— i a l'episodi de conflicte que va produir-se entre ambdós quan l'andritxol, en exercici del seu càrrec de director de *Destino*, impedí que es publicàs un article del palafrugenc on es manifestaven simpaties pel règim portugués del dictador Salazar.

L'estudi de Maria Antònia Perelló Femenia, «L'art narratiu de Baltasar Porcel a les entrevistes» (pp. 369-394), analitza, per la seua banda, les «intencions narratives» que es manifesten en Porcel a l'hora de la pràctica de l'entrevista com a gènere, tant en aquelles que va publicar en *Serra d'Or* com en les que eixiren en *Destino*. Un dels trets que hi observa és la voluntat de fer-s'hi present com a narrador testimoni. L'aproximació als personatges entrevistats, fent ús de descripcions d'ambientació, del retrat literari i de la tècnica del monòleg, fa, segons Perelló, que les converses s'aproximen a la narrativa.

Mateu Ramon i Lidón, en «Baltasar Porcel i el setmanari *Andraitx* (1952-1969)» (pp. 395-423), a partir d'una recerca conscienciosa, ha fet l'inventari de centenars d'articles que Porcel va publicar al setmanari *Andraitx*, sobretot entre 1952 i el 1965. La diversitat temàtica que hi va tractar i l'actitud oberta i crítica que hi va mantenir ja són ben indicatives d'aquell Porcel que a la maduresa s'acabaria convertint en un dels col·laboradors

de premsa més rellevants del país, tal com diu Damià Pons al pròleg del volum. A més a més, Ramon situa el periodisme de joventut del nostre escriptor en el context socioreligiós del primer franquisme i en el marc de l'evolució demogràfica i periodística d'Andratx.

L'última part del volum està dedicada als treballs sobre el teatre porcelià. Antoni Nadal, en el seu «L'accidentada estrena d'*Història d'una guerra*» (pp. 424-429), es planteja les possibles raons que el feren abandonar el conreu del gènere, el preferent en el seu primer període d'escriptor. Tot seguit, fa un seguiment detallat de les vicissituds de l'estrena d'*Història d'una guerra*, l'any 1966. Primerament, comenta les discrepàncies que es produïren entre l'autor i el director a causa de la diferent concepció sobre com havia de ser el muntatge; després, passa a analitzar la recepció crítica, majoritàriament adversa, que se'n va fer a la premsa barcelonina; finalment, Nadal estudia la polèmica que va originar-se a Mallorca, a partir de l'obra de Porcel, entre els partidaris d'un teatre de vocació contemporània i d'aquells altres que encara defensaven la validesa de l'anomenat teatre regional.

El treball de Josep Ramon Cerdà, «Assaig i error. El teatre de Baltasar Porcel» (pp. 430-438), fa un recorregut de l'itinerari teatral de Porcel (existencialisme sartrrià, teatre de l'absurd, teatre de farsa i teatre èpic brechtian) i l'interpreta com «la recerca continuada (entre els anys 1958 i 1965) de la fórmula que li permetés convertir-se en el gran renovador de la nostra escena». La valoració final de Ramon Cerdà és que no va acabar de sortir-se'n, però que, tanmateix, cada un dels estils que va conrear «va tenir un desenvolupament posterior en l'obra d'altres autors».

Per últim, el volum es tanca amb l'estudi de Miquel Àngel Vidal, «Reelaboració d'un text creatiu: *Els condemnats* de Baltasar Porcel» (pp. 439-448), el qual se centra en l'estudi del procés de reelaboració profunda a què Porcel va sotmetre aquesta peça teatral, en introduir modificacions substancials en l'edició de 1965 respecte a la de 1959, que afectaren el desenvolupament argumental, el nombre de personatges i l'opció del model de llengua.

Comptat i debatut, el present volum aconsegueix amb escreix l'objectiu primer de les jornades d'estudi de què és resultat investigador, i s'erigeix, doncs, com a recull de treballs erudits i indispensables, a hores d'ara, per tal d'aprofundir en el coneixement de la personalitat i l'obra de Baltasar Porcel, la producció del qual —en els àmbits de la narrativa, el teatre, l'assaig i el periodisme— és una de les més rellevants de la literatura catalana de la segona meitat del segle xx i inicis del XXI.

JERONI MÉNDEZ
Universitat de València

Josep Massot i Muntaner, *Aportacions a la història de la guerra civil a Mallorca*, Barcelona, 2009, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 211 pp.

No crec que siga discutible el fet que el filòleg i historiador Josep Massot i Muntaner (Palma de Mallorca, 1941), monjo de l'orde de Sant Benet, és una de les personalitats més actives de la cultura catalana en els darrers decennis. Les seues aportacions poden ser situades, encara que només siga per fer-ne una classificació sumària, en tres àmbits principals: les recerques i publicacions pròpies; l'edició de textos aliens i la responsabilitat, directa i infatigablement dinàmica, en nombrosos organismes.

Entre els títols més significatius en l'extensa bibliografia de J. Massot, n'hi ha diversos que tracten aspectes de la guerra d'Espanya (1936-39) i el període que la va seguir, i que en bona part, però no sempre, tenen com a escenari les Illes, ja que també ha abordat qüestions com l'exili, la persecució religiosa a Catalunya durant el conflicte o l'activitat política d'alguns mallorquins fora de l'illa.

El seu primer volum sobre aquells episodis tràgics, provocats per la revolta de 1936, va ser *La Guerra Civil a Mallorca*, aparegut el 1976, si bé ja des del 1965 havia començat a publicar articles sobre aspectes fragmentaris de la qüestió, que li permeten de presentar al públic, un any després de la mort de Franco, aquella visió de conjunt. Hi seguirien altres monografies —també de vegades precedides d'articles—, igualment fruit d'una acurada utilització de fonts de tota mena, incloent-hi els testimonis personals. A partir dels títols, es poden agrupar alguns nuclis d'interessos de l'autor. Per exemple, la posició dels escriptors i els intel·lectuals, en obres com ara *Cultura i vida a Mallorca entre la guerra i la postguerra (1930-1950)* (1978), *Els escriptors i la Guerra Civil a les Balears* (1990), *Els intel·lectuals mallorquins davant el franquisme* (1992), *Tres escriptors davant la guerra civil. Georges Bernanos, Joan Estelrich, Llorenç Villalonga* (1998), *Sobre Georges Bernanos i altres temes polèmics* (2004). També hi ha monografies o reculls de textos sobre història política, religiosa o militar: *La guerra civil a Montserrat* (1984), *Els catòlics catalans durant la Guerra Civil* (1986), *El desembarcament de Bayo a Mallorca* (1987), *Vida i miracles del «Conde Rossi». Mallorca, agost-desembre 1936, Màlaga, gener-febrer 1938* (1988), *El bisbe Josep Miralles i l'Església de Mallorca. De la Dictadura a la guerra civil* (1991), *El cònsol Alan Hillgarth i les Illes Balears (1936-1939)* (1995), *El primer franquisme a Mallorca* (1996), *Guerra civil i repressió a Mallorca* (1997), *Els bombardeigs de Mallorca durant la guerra civil (1936-1939)* (1998), *De la guerra a l'exili. Mallorca, Montserrat, França, Mèxic (1936-1975)* (2000), *Antoni*

M. Sbert, agitador, polític i promotor cultural (2000), *Aspectes de la guerra civil a les Illes Balears* (2002), *Menorca dins el domini mediterrani* (2009).

I, impregnant totes aquestes pàgines, hi ha sempre, en els estudis de l'autor, un propòsit d'objectivitat historiogràfica i una denúncia explícita o implícita de la repressió i la barbàrie que es desencadenà durant aquell conflicte, amb noms ja clàssics, com el fals «Comte Rossi» —un feixista italià, Arconovaldo Buonaccorsi; o Bonaccorsi, com Massot (p. 79) s'encarrega d'aclarir, a partir de documentació fidedigna, entre la qual la signatura del personatge—, entre els repressors autòctons o estrangers.

El mateix autor ha recordat en diverses ocasions com se li va suscitar la necessitat d'aclarir-se personalment en què havia consistit aquella repressió, una allau de barbàrie que ja havia estat objecte d'una denúncia, de l'escriptor catòlic francès Georges Bernanos, el qual, abandonant una posició inicial de simpatia cap als revoltats, havia fet, en *Les grands cimetières sous la lune* (1938), un crit dolgut enfront de la brutalitat dels qui, al capdavall, per ideologia i per classe, no deixaven de ser «els seus». En el cas de Massot, com en el de moltes altres persones de la seua generació, o de les immediatament successives, el motor principal de l'interès pel que havia passat durant la guerra va ser, precisament, el fet que tot plegat s'hagués convertit, en els àmbits més pròxims, en un espai tabú, construït de silencis, de mitges paraules i de circumloquis.

Les respostes que va anar trobant —gràcies, en bona part, a l'accés directe a les fonts abundantíssimes que li proporcionava la biblioteca de Montserrat— va anar inserint-les en una construcció, sempre inacabada —com ho són per definició totes les empreses historiogràfiques obertes i no dogmàtiques—, però sempre immersa en un procés d'adquisició de noves respostes per a noves preguntes; una mena de *work in progress*, al capdavall.

A més, no cal dir-ho, aquestes aportacions són considerades pels especialistes com una clara novetat en el tractament dels fets, ja que, fins a Massot, la bibliografia sobre el desenvolupament i les conseqüències de la Guerra d'Espanya a les Illes no era gens abundant, ni tampoc gens rica en matisos. I, encara, en els estudis d'abast més general, la mateixa insularitat i el fet que Mallorca —i Eivissa, amb algunes alternances— hagués restat en mans dels revoltats, havia fet que les seues circumstàncies només haguessen estat tingudes en compte a partir d'esdeveniments o personatges esdevinguts quasi tòpics i, malgrat això, no sempre ben coneguts —com ara l'intent de recuperació de Mallorca per la marina republicana, sortida dels ports de València i Barcelona.

Aportacions a la història de la guerra civil a Mallorca és un retorn de l'autor sobre alguns dels temes que ja havia tractat en obres anteriors, no per reinterpretar-los, sinó

per completar la notícia que n'havia donat, a partir de nous documents. El llibre està estructurat en vuit capítols monogràfics, els títols dels quals, clarament relacionats amb els de llibres anteriors, ja fan veure aquesta relació interna entre escrits de diverses èpoques i un interès —fins i i tot una curiositat, si es vol— permanent, per determinades qüestions. L'enunciat dels textos, amb noms propis i una contextualització clara, subratlla encara més aquesta idea segons la qual cal anar afegint les noves peces a un *constructum* ja consolidat, però que mai no es pot donar per acabat, perquè els fets històrics extrauen la seua complexitat, entre altres factors, de la participació humana, dels protagonistes o dels pacients que hi intervenen, amb una rellevància major o més minsa. Els títols dels capítols son: «Àngel Pagés i el desembarcament de Bayo», «El desembarcament de Bayo vist pels militars mallorquins», «Son Servera i la guerra civil», «Documents sobre l'expedició de Bayo a les Illes Balears», «Georges Bernanos i la guerra d'Espanya», «La repressió a Manacor i el batlle Antoni Amer», «Margalida Capellà i les dones republicanes» i «Joan Estelrich durant la guerra civil i la seva actuació propagandística a Anglaterra».

I, malgrat la reiteració de noms i temes, el lector que s'endinsa en els textos del recull veu de seguida que, en cada cas, hi ha una novetat. I no anecdòtica, sinó significativa; no un simple retoc, sinó un nou sumand en una addició que contribueix a aclarir l'objecte d'estudi.

Es tracta, bàsicament, de documents de diversos orígens, transcrits i introduïts amb una nota, més o menys extensa, que els contextualitza. En el primer capítol, es publiquen uns informes sobre el desembarcament, del coronel de cavalleria Àngel Pagés López Guerrero, crític amb l'actuació de Bonacorsi i la seua esquadra —anomenada «Dragones de la muerte»—, i d'alguns militars. En el segon, hi ha un informe anònim sobre els mateixos fets —una síntesi esquemàtica, però ben informada, en diu Massot—, que no amaga algunes descoordinacions dins l'operatiu que es va oposar a la invasió de Bayo. El tercer text és el d'una conferència sobre les repercussions de la guerra en aquell poble, que restà situat en el front bèl·lic, quan es produí el desembarcament republicà, fins al punt que els habitants l'abandonaren momentàniament, mentre es produïen els enfrontaments i els bombardeigs. El quart article aprofita diversos documents de l'arxiu del capità Alberto Bayo, que la seua família havia cedit a José Luis Gordillo Courcières, el qual n'havia utilitzat una part en *La columna de Bayo* (1987), obra en què es barregen la ficció i la reconstrucció històrica; Massot hi trau a la llum noms dels qui participaren en el desembarcament i, a partir del fons del general Enric Puig, un interessant document sobre la mala organització de les

milícies republicanes —fet des de dins de les mateixes forces que desembarcaren— i un altre, d'origen «nacional», en què es fa l'estadística de les armes —certament nombroses— que hi havia a Mallorca a l'octubre de 1936, en mans dels favorables a la sublevació —Falange, Acción Española, les Milicias Ciudadanas— i a banda les que en tingué per al seu ús directe l'exèrcit revoltat. El text cinquè és la introducció, modificada, amb què Massot va encapçalar la traducció catalana del llibre de Bernanos ja esmentat, *Els grans cementiris sota la lluna* (1981), d'Antoni-Lluc Ferrer. En el sisè, es reproduïx una transcripció de les converses —vivíssimes i colpidores— que el periodista i historiador Rafael Ferrer Massanet va mantenir, el 1976, poc després de la mort del dictador, amb Joan Mesquida, un manacorí il·lustre —socialista—, que havia conegut de prop les circumstàncies de la repressió franquista al seu poble, entre les víctimes de la qual hi hagué el batlle republicà, Antoni Amer, dit *Garanya*. El setè lloc del recull l'ocupa el pròleg de Massot al llibre de Margalida Capellà, *Dones republicanes. Memòria de la guerra civil a Mallorca* (1936-1939) (vol. 1, 2009). El darrer text del recull aporta noves dades sobre l'actuació durant el conflicte —paral·lela a la d'altres homes de la Lliga— de Joan Estelrich —un intel·lectual orgànic al servei de Francesc Cambó—, que no arribaria a encaixar en el franquisme, tot i que fou representant espanyol a la Unesco—, a partir de la seua admiració per Charles Maurras, líder del partit Action Française, i de dues estades a Anglaterra, relacionades en part amb la propaganda a favor dels revoltats, a més de la relació amb l'hispanista britànic Edgard Allison Peers, l'autor de *Catalonia infelix* (1937) .

En el «Pròleg» a aquest recull, Massot fa un repàs sintètic de la tasca que ja ha fet en aquest camp de recerca i com s'ha anat articulant l'estructura interna de tot l'edifici, amb les successives indagacions en nous arxius o amb les aportacions de nous testimonis. Afirmar, a més, «en aquest moment, només em queda pendent, per enllestir la refosa de *La guerra civil a Mallorca* [1976], reprendre el tema de Mallorca com a base naval mediterrània [...] i l'aportació de Mallorca a la guerra, en homes i en material divers». Aquesta refosa, quan es publicarà, serà, doncs, el resultat de vora quaranta anys de dedicació a una matèria difícil, dispersa i dolorosa, sobre la qual alguns no voldrien que es parlés més, però que encara reclama, i reclamarà per molt temps, l'atenció d'investigadors tan minuciosos com Massot i Muntaner.

FRANCESC PÉREZ I MORAGÓN
Universitat de València

Xavier Macià *et alii* (coords.), *Les revistes literàries a la Catalunya d'entreguerres. Crítica, recepció, traducció*, Aula Màrius Torres / Pagès Editors, Lleida, 2008, 190 pp.

Ens situem als anys vint i trenta, un període de treva entre la primera i la segona guerra mundial. Al territori català, la nova realitat econòmica i social aportada per la modernització obliga l'escriptor a trobar el seu lloc dins d'una nova societat. Les últimes manifestacions del Noucentisme hi conviuen amb les primeres de l'Avantguarda, i comença a gestar-s'hi la revolució literària catalana, de la qual són testimoni les revistes de l'època, iniciativa i mitjà d'expressió únic dels escriptors d'aquests anys. Ens trobem, doncs, en un període de gran interès per a conèixer i entendre el nostre passat cultural i literari més immediat, que, malgrat això, no ha comptat amb el suport de la recerca que altres moviments de la literatura catalana contemporània han rebut.

Les revistes literàries a la Catalunya d'entreguerres té com a eixos principals dos elements de gran interès per a la literatura catalana del segle xx: els anys vint i trenta i les revistes literàries, vehicles de transmissió, de manifestació i, fins i tot, de creació de la vida social i cultural de l'època. L'obra recull les intervencions d'alguns dels investigadors del grup de recerca GELIC (Grup d'Estudis de Literatura i Crítica) del Departament de Filologia Catalana i Comunicació de la Universitat de Lleida i d'investigadors de la *School of European Culture and Languages* de la University of Kent, al seminari *Les revistes literàries dels anys vint i trenta* organitzat pel GELIC en col·laboració amb l'Aula Màrius Torres.

El volum, a cura de Jordi Malé i Joan R. Veny-Mesquida, aplega set estudis que, malgrat que no tenen una línia argumental comuna —atesa la naturalesa mateixa de l'obra—, constitueixen una sòlida aportació per aprofundir en el coneixement de l'ebullició literària que va caracteritzar aquest període. El conjunt de l'obra té com a nuclis essencials les principals funcions que van tindre les revistes de l'època (la d'edició i la de crítica) i fa palesa la substantivitat del seu estudi per descobrir la fèrtil activitat literària que s'hi va desenvolupar. L'aplec resulta especialment interessant per la manca d'estudis existents sobre el tema en qüestió, atesa la dificultat per accedir a les revistes d'aquest període. A continuació, incloem una síntesi dels set estudis que s'hi recullen.

«Notes sobre la pervivència d'escriptors modernistes a les revistes literàries d'entreguerres» és l'estudi amb el qual Imma Farré ens mostra com les poètiques dominants condicionen la manera d'avaluar la creació literària pròpia. L'autora revisa, a partir de l'anàlisi principalment de la *Revista de Poesia* i *La Nova Revista*, el valor que els

escriptors de l'època d'entreguerres atorguen als escriptors modernistes de narrativa i poesia així com a les obres d'aquells que sobreviuen a la liquidació del moviment. L'estudi s'articula al voltant de tres nuclis principals: la reaparició dels escriptors modernistes dels anys vint, l'avaluació dels poetes modernistes i la recepció crítica de la narrativa modernista. Primerament, l'autora repassa el destí dels escriptors modernistes després de la liquidació del moviment i analitza amb detall com ressorgeixen i com les revistes, els autors i les obres modernistes es converteixen en protagonistes d'articles dels anys vint. A continuació, analitza les referències al poeta modernista per excel·lència, Joan Maragall, moltes sorgides arran de les connexions amb l'obra de Salvat-Papasseit, així com les al·lusions als escriptors mallorquins Alcover i Costa. L'autora inclou nombrosos fragments dels articles per il·lustrar els seus arguments. Per acabar, Farré se centra en la recepció crítica de narradors i novel·listes modernistes, la qual és quasi sempre positiva. L'estudi, en conjunt, aporta una detallada justificació de la influència del corrent estètic en l'avaluació dels escriptors modernistes per part de la generació postnoucentista.

Helena Alonso, amb l'estudi «La recepció de Joan Salvat-Papasseit a les revistes literàries dels anys vint i trenta», realitza una detallada anàlisi de la recepció de l'obra de Salvat a les revistes d'entreguerres amb l'objectiu de visibilitzar aquesta recepció primerenca, molt poc coneguda, i comprovar si coincideix amb la recepció posterior, que és la que tradicionalment ens ha arribat. L'article s'estructura en dues parts ben diferenciades, que coincideixen amb les dues etapes de la recepció salvatiana durant el període d'entreguerres. Primerament, Alonso fa un recorregut pels textos que apareixen a les revistes dels anys vint de forma paral·lela als poemaris de Salvat, molts dels quals se centren en la figura del poeta i no tant en la seua poesia. L'autora justifica com aquests es veuen influïts pel corrent dominant, el Noucentisme, i destaca que s'hi evidencien ja alguns dels elements més rellevants de la recepció salvatiana. Així mateix, examina amb detall com s'hi concep la qüestió de l'avantguardisme salvatià i l'evolució de la seua poesia. A la segona part, centrada en la etapa que coincideix amb l'aniversari de la mort del poeta, l'autora analitza detalladament l'article de Joan Teixidor publicat l'any 1934 a la *Revista de Catalunya*. Aquesta anàlisi, que constitueix el gros de l'estudi, demostra com Teixidor enceta diverses línies interpretatives que continuaran en la recepció de Salvat fins a l'actualitat. L'autora justifica el paper crucial que aquesta recepció primerenca —la qual considera el «primer judici integrador» de l'obra de Salvat— ha tingut en la fixació dels temes salvatians. Amb una hàbil precisió

analítica i expositiva, Alonso ens brinda un article que mostra la importància de la funció crítica de les revistes d'entreguerres per aprofundir en l'estudi de la recepció salvatiana.

A la tercera contribució del volum, «J. V. Foix, u o divers? Sobre l'evolució (o no) de la poètica foixiana», Joan R. Veny-Mesquida se centra en l'anàlisi de l'evolució poètica d'un altre protagonista de les avantguardes, J. V. Foix, però no des de la perspectiva d'altres escriptors i crítics sinó de la de Foix mateix. L'article s'estructura al voltant dels pròlegs d'algunes de les seues obres. Amb un llenguatge senzill i explicacions clares, Veny justifica que el desenvolupament de la veu poètica de Foix coincideix amb el període d'entreguerres, i que aquesta, lluny d'evolucionar, es manté fidel a la poètica forjada durant els anys vint i trenta. Açò ho fa mitjançant una detallada anàlisi contrastiva dels articles que Foix va escriure per a les revistes d'entreguerres i que després va reutilitzar, amb subtils modificacions, com a pròlegs i textos teòrics de les obres que publicà després de la guerra. Veny justifica sobradament la necessitat d'estudiar els articles escrits per l'autor en el període d'entreguerres per tal de conèixer la seua estètica. Així, Veny ens ofereix un estudi en profunditat de la quasi inexistent evolució poètica de Foix, el qual constitueix una prova més de la substantivitat de les revistes d'entreguerres per entendre l'estètica dels nostres autors de la literatura contemporània.

Continuant amb la línia de reconstrucció del procés evolutiu que segueix la contribució anterior, Enric Falguera i Xavier Macià, a «Presència de Jaume Agelet i Garriga a les revistes literàries del període d'entreguerres», realitzen un estudi de l'obra i de l'evolució en la composició del poeta lleidatà. Aquesta contribució gira al voltant de dos nuclis principals: d'una banda, l'anàlisi de la presència del poeta en la crítica literària de les publicacions periòdiques d'entreguerres i, d'altra, l'anàlisi contrastiva dels poemes que va publicar en revistes i, posteriorment, en volum. L'article s'estructura en quatre parts. La primera n'inclou elements biogràfics, molts dels quals ajuden a entendre la influència d'aquests en la creació poètica d'Agelet. La segona recull una anàlisi de les característiques de l'obra de l'autor, en la qual Falguera i Macià fan palesa la presència dels diferents corrents estètics i la influència d'aquest fet en la recepció crítica posterior. La tercera, centrada ja en la recepció de la poesia ageletiana, constitueix el nucli de l'article. Els autors, després d'analitzar la quantitat i la qualitat de les ressenyes i els comentaris crítics publicats a diverses revistes, conclouen que el punt àlgid de recepció crítica de la poesia d'Agelet es produeix a finals dels anys vint i

trenta, i que les crítiques, molt positives, són fruit de la total connexió del seu model poètic amb l'estil imperant de l'època. La quarta i última part de l'article ens ofereix una anàlisi contrastiva d'alguns dels primers poemes que l'autor publicà a revistes de l'època i que després va recollir en volums posteriors amb modificacions. En aquesta última part els autors analitzen en profunditat aquests canvis, tant des del punt de vista formal com estilístic i lèxic. En definitiva, l'article, que destaca per la seua clara estructura, ens endinsa a poc a poc en la poesia d'Agelet, a través de l'anàlisi de les revistes literàries d'entreguerres, les quals permeten redescobrir el procés de composició de la seua obra.

La cinquena contribució del volum, «Les ressenyes crítiques de poesia catalana a les revistes dels anys vint i trenta», se centra en les ressenyes amb l'objectiu de manifestar la seua funció com a vehicles de transmissió de les novetats literàries de l'època. Jordi Malé fa un recorregut detallat per aquesta febril activitat ressenyadora mitjançant l'anàlisi de les seccions destinades a les ressenyes de cinc de les revistes literàries més importants del període. Centrant-se en l'àmbit de la poesia, l'objectiu de Malé és proposar pautes d'anàlisi de la crítica literària de l'època, a partir de l'estudi de l'activitat dels anys vint i trenta. L'article s'articula al voltant de tres qüestions clau —què es ressenya, qui ho ressenya i com es ressenya— que ens condueixen d'una manera progressiva a les característiques principals de les ressenyes. Així doncs, després d'oferir-nos una panoràmica dels trets principals d'aquestes seccions de ressenyes, l'autor es deté en l'anàlisi exhaustiva dels poetes catalans que van ser ressenyats, i ens aporta dades que, lluny de resultar ornamentals, serveixen per a explicar el perquè de l'estil de les ressenyes analitzades. A continuació, Malé se centra en l'estudi dels ressenyadors i n'extrau els trets principals. Finalment, el gros de l'article el constitueix l'anàlisi en si de les ressenyes, de la qual conclou que la tipologia d'aquestes és molt variada i que de les tres funcions que hi són atribuïbles (la informativa, la valorativa i la de comentari) és la segona, la valorativa, la més utilitzada entre els ressenyadors del període d'entreguerres. En definitiva, es tracta d'un estudi ben fonamentat, exhaustiu i clarament exposat, que demostra la substantiva funció d'edició de les revistes i constitueix una prova més que el període d'entreguerres va ser molt fructífer quant a producció literària.

«Ressons anglesos a la *Revista de Poesia* (1925-1927) i els *Quaderns de Poesia* (1935-1936)» és la sisena contribució del volum, en la qual Montserrat Roser ens mostra una funció de les revistes catalanes d'entreguerres no esmentada en cap dels articles

anteriors: l'educació i la divulgació tant de la literatura anglesa com d'altres literatures. L'objecte de l'estudi són els articles de la *Revista de Poesia* i dels *Quaderns de Poesia* on hi ha manifestacions en anglés i al·lusions a autors en aquesta llengua. Encara que l'article no està formalment estructurat, la claredat d'exposició de l'autora ens condueix per un fil argumental clar i lògic marcat pel tractament de cinc qüestions principals: la divulgació de la literatura anglesa entre els intel·lectuals catalans; la promoció i la internacionalització catalanes; la divulgació d'altres literatures mitjançant l'ús de l'anglès; l'establiment de lligams anglocatalans que consoliden la tradició literària a Catalunya, i la importància de les traduccions per regenerar la llengua i la cultura literària catalana. L'article comença amb una introducció on l'autora reprén les iniciatives de *La Revista* per a promocionar, ja el 1917, la literatura catalana a la premsa anglesa. A continuació, analitza amb detall els articles publicats a la *Revista de Poesia*, on es fa palesa la tasca educativa i transmissora de la literatura, sobretot anglesa, amb Marià Manent al capdavant. Tot seguit, analitza l'activitat dels *Quaderns de Poesia*, la qual està marcada per la inclusió de poemes en anglés amb la seua traducció, i hi estableix relacions entre el contingut dels articles d'ambdues revistes. L'autora finalitza l'article fent una síntesi generalitzadora de les contribucions de l'estudi. L'exhaustivitat de l'anàlisi i els nombrosos exemples que s'hi inclouen ens permeten ampliar el nostre coneixement dels contactes que contribuïren a gestar la tradició literària catalana.

A l'última contribució del volum, molt lligada a l'estudi anterior, Gemma Martínez Garrido ens endinsa en una important tasca que es dugué a terme a les revistes d'entreguerres: les traduccions de poetes britànics. Així doncs, l'«Anàlisi descriptiva de les traduccions de poemes de W. B. Yeats i Stephen Spender a la *Revista de Poesia* i els *Quaderns de Poesia*» posa l'èmfasi en l'anàlisi des d'una perspectiva traductològica centrada, principalment, en el producte de la traducció, les variacions que sofreix respecte de l'original i les tècniques de traducció emprades. L'autora aprofita l'activitat traductològica de Marià Manent i d'un altre autor anònim i analitza les traduccions dels poemes de Yeats i de Spender publicats a la *Revista de Poesia* i els *Quaderns de Poesia*. Malgrat la limitació de l'estudi, ja que no s'ha analitzat una mostra molt àmplia de traduccions i, per tant, no se'n poden extraure conclusions generalitzadores, l'article ens mostra de manera molt rigorosa les variacions que han sofert els poemes després de ser traduïts. L'estudi s'estructura en dues parts diferenciades: la primera correspon als poemes i les traduccions de Yeats (on es relaciona la versió al català amb la que es fa al castellà), i la segona, al poema i a la traducció de Spender. En ambdues parts,

primer es descriuen les característiques i l'estil dels poemes originals i després les de les traduccions, tenint en compte el contingut (tema, actitud, influències), la forma (mètrica, estrofes) i les característiques morfosintàctiques. L'estudi, doncs, segueix, des d'una orientació traductològica, la línia de la contribució de Roser en tant que fa palesa la funció de difusió de la literatura anglesa a les revistes dels anys vint i trenta.

En definitiva, a través de les contribucions d'aquest volum podem aprofundir en la comprensió de la literatura i la cultura catalanes d'entreguerres, prenent com a eina bàsica l'estudi de les revistes des de diversos enfocaments. Tot plegat, el sentit d'aquestes contribucions singulars s'intensifica en posar-se de costat unes amb les altres i en compartir un denominador comú: acreditar la intensa i variada activitat literària que es va dur a terme durant els convulsos anys que separen les dues guerres mundials. Així, el lector interessat en la creació i recepció literàries dels anys vint i trenta disposa ara d'aquest petit, però complet, tast de set contribucions que omplim un buit amb estudis rigorosos i mostren amb prou claredat la necessitat de continuar aquestes investigacions per poder tindre un coneixement més profund de la rica i complexa literatura catalana del període d'entreguerres.

ANA MUÑOZ
Universitat de València

Pilar Ordóñez López, *Miseria y esplendor de la traducción. La influencia de Ortega y Gasset en la traductología contemporánea*, Castelló de la Plana, Publicacions de la Universitat Jaume I, 284 pp.

El treball de Pilar Ordóñez López constitueix un estudi descriptiu i una acurada reflexió sobre el conegut assaig que Ortega va dedicar a la tasca de la traducció, titulat «Miseria y esplendor de la traducción», i sobre la seua presència en la tradició traductològica hispànica i europea fins al moment present. El text d'Ortega fou inicialment publicat al diari *La Nación* de Buenos Aires, en cinc entregues setmanals del 13 de juny al 11 de juliol de 1937; fou publicat de manera íntegra l'any 1940 i es troba finalment integrat en el volum v de les *Obras Completas* del filòsof. Sobre aquestes i altres circumstàncies biogràfiques i bibliogràfiques de l'assaig i de l'autor, exiliat a França quan el va escriure, vegeu les pàgines 95 i ss. de l'estudi que comentem. És clar,

en qualsevol cas, que Pilar Ordóñez López ha sabut oferir un compendi de qüestions, suscitées per l'aportació d'Ortega, de gran interès per a la definició d'una perspectiva humanística i gnoseològica àmplia sobre la tasca del traductor.

Una aproximació crítica a l'esmentat assaig —tal com Ordóñez López assenyala encertadament— ens porta de manera obligada a una més extensa reflexió sobre la filosofia del llenguatge en Ortega. És ben conegut que la tècnica expositiva d'aquest autor evita el tractament monogràfic de les idees clau del seu pensament, les quals normalment impregnen el conjunt de la seua obra sota diferents denominacions o paràfrasis, i amb diferents propòsits expositius. Això motiva que l'estudiós de la filosofia d'Ortega es veja en la situació de fer exploracions i recomposicions intertextuals per a oferir un quadre de conjunt sobre una qüestió temàtica particular. Aquest és sense dubte el cas de la visió sobre el llenguatge i el dir, que es troba lligada en Ortega a la indagació sobre les dimensions socials i culturals de l'ésser humà i, tot plegat, sobre la mateixa naturalesa humana. És certament d'agrair el treball que en aquest sentit ha dut a terme l'autora de l'estudi comentat, i que li permet contextualitzar degudament l'aportació continguda en «Miseria y esplendor de la traducción». Després d'un primer capítol dedicat a qüestions d'epistemologia i metodologia en història de la traducció (és a dir, història de la reflexió teòrica sobre la praxi traductològica en el cas que ens ocupa), l'autora dedica els dos següents capítols a presentar, d'una banda, els aspectes bàsics de la concepció del llenguatge en la filosofia d'Ortega (capítol 2) i, d'altra banda, a realitzar una anàlisi descriptiva i una valoració de l'assaig objecte d'estudi dins de la història de la teoria de la traducció (capítol 3). L'autora ens proposa llegir el text com a producte de la tradició pròpia de l'hermenèutica alemanya que ens porta en els seus orígens a l'obra de Schleiermacher i Humboldt, passada pel filtre posterior de la fenomenologia de Husserl i d'altres autors de la filosofia alemanya de començament del segle xx. En aquest context filosòfic, el llenguatge i els mitjans d'expressió són factors estretament associats als nostres models de pensament i de representació del món, la qual cosa assigna a l'activitat traductològica el sentit propi d'una tasca medidora entre universos culturals i gnoseològics diferents, una tasca que cal considerar utòpica, però que constitueix al mateix temps un repte intel·lectual de primer grau. Com l'autora sintetitza amb total claredat (p. 109):

Miseria y esplendor de la traducción es una reflexión sobre la traducción desde el punto de vista de la filosofía del lenguaje. La función utilitaria del lenguaje queda relegada a un segundo plano y todo el énfasis se centra en el lenguaje como forma primera y única de conocimiento, y

en la posibilidad que éste nos brinda, a través de la traducción, para la creación de un lenguaje universal por medio del cual sea posible la unidad armónica de la Humanidad, mediante la formación cultural.

Aquesta unitat suposadament harmònica, que ens recorda positures com ara la de Walter Benjamin, cal definir-la com un ideal certament utòpic, però que en Ortega rep una valoració positiva, ja que constitueix el principi normatiu que ha de regir tota acció humana, representada paradigmàticament en la tasca de la traducció. Ordóñez López deixa clar com aquest «utopisme» que implica assumir dificultats comunicatives reals és plantejat per Ortega per a combatre justament un altre tipus de «utopisme» (que tal volta es confon amb la ingenuïtat): el que considera la comunicació com a mera eina instrumental fàcil de dur a terme i —conseqüentment— considera també el traduir com una activitat simple, de menor entitat, i que no mereix reflexió teòrica. Entre les dificultats associades a la pràctica de la traducció destaca en la posició d'Ortega el fet —extensament comentat per Ordóñez López— que l'espai de treball del traductor inclou, junt a les paraules que hom pot llegir en el text original, els silencis que envolten aquestes paraules, allò no dit de manera expressa, però que determina també —i de manera crucial— l'esfera del sentit que s'ha de traslladar. Tota traducció ha d'enfrontar un acte de parla, un dir que es compon per necessitat de paraula i silenci. Aquesta visió del llenguatge i l'activitat comunicativa, que es pot considerar pragmàtica *avant la lettre*, constitueix una aportació realment notable que estarà present en fenomenòlegs posteriors com ara Merleau-Ponty i Ricoeur. La posició d'Ortega és per descomptat molt rellevant per a la revalorització de la figura del traductor, però també explica la seua particular opció —així mateix amplament comentada per Ordóñez López— per un mètode de traducció exigent per als lectors, una opció, originalment plantejada per Schleiermacher, que no tracta de domesticar allò alié, sinó oferir la senda no exempta de problemes que ens apropa a allò alié. L'atractiu de l'assaig d'Ortega es troba fonamentalment en aquest tipus de reconeixement de la tasca traductològica, però també en la seua formulació contradictòria i paradoxal, de la qual es fa ressò l'autora de l'estudi que comentem: comesa impossible i alhora possible o que ha de ser en qualsevol cas abordada amb amplitud de mires, misèria i esplendor, ésser invisible el traductor («apocado», en expressió d'Ortega) que assumeix no gensmenys una empresa d'enormes implicacions en la definició i gestió d'allò humà, si com Ortega (1970: 444) afirma traduint Goethe: «solo entre todos los hombres es vivido por completo lo humano». L'oxímoron com a figura retòrica (cf. Hernández

Sacristán 2008) està sense dubte sempre associat a les reflexions al voltant de la teoria i la pràctica de la traducció, i l'aportació d'Ortega n'és una bona mostra, una mostra que s'inclou —com Ordóñez López (p. 100) assenyala— dins del projecte intel·lectual d'Ortega, interessat a oferir més enllà de la *doxa* —és a dir, allò pertanyent a l'opinió pública general— la *paradoxa* en la qual es manifesta tota activitat cognoscitiva real (cf. Ortega 1970: 441).

El treball d'anàlisi intertextual no acaba en l'obligada tasca contextualitzadora d'aquest assaig dins del conjunt de l'obra d'Ortega i de la tradició filosòfica a què pertany. L'objectiu de l'estudi d'Ordóñez López és també fonamentalment observar i comentar la seua divulgació i repercussió en la tradició d'estudis traductològics, tant pel que fa a l'àmbit hispànic com a diferents països europeus del nostre entorn, particularment Alemanya, França, Anglaterra, Itàlia i Portugal. A aquestes qüestions es dediquen els següents tres capítols de l'obra. El capítol 4 es dedica a analitzar la divulgació del text d'Ortega amb especial atenció a la seua presència en antologies de textos teòrics sobre traducció. Observa Ordóñez López que Ortega és l'excepció dins d'una absència pràcticament generalitzada de referències a autors de la tradició hispànica en aquestes obres. El text d'Ortega es ja citat, per exemple, en la col·lecció publicada per Störig (1963), obra que segons Ordóñez López inaugura el gènere de les antologies de textos teòrics sobre traducció. Sorprenentment, observa Ordóñez López que Ortega no figura en antologies específiques de la tradició hispànica. El capítol 4 presenta i comenta també les diferents traduccions de l'assaig d'Ortega, que s'inicien amb la versió alemanya de Gustav Kilpper de l'any 1950. Ordóñez López conclou que cal definir el text d'Ortega com un clàssic de la reflexió traductològica amplament reconegut com a tal, molt particularment en la tradició alemanya. Aquesta conclusió es veu reforçada amb un exhaustiu estudi descriptiu dels comentaris que mereix la posició teòrica d'Ortega sobre la traducció, realitzats per autors de l'àmbit hispànic, qüestió que es tracta al capítol 5, i per autors de la tradició traductològica europea, a la qual es dedica el capítol 6 de l'estudi que comentem. S'hi troba tal volta a faltar una tasca que es podria denominar crítica sobre l'activitat dels diferents autors que comenten l'obra d'Ortega i que és simplement constatada per Ordóñez López. En aquest sentit hom haguera esperat una fonamentació més detallada de les posicions crítiques negatives que ha merescut també l'aportació d'Ortega. L'autora tanca l'obra amb una recapitulació general dels seus continguts.

En qualsevol cas, cal valorar de manera molt positiva tot el treball contextualitzador que ens ofereix Ordóñez López i que ens permet renovar des de diferents

perspectives les qüestions bàsiques que va plantejar Ortega al voltant de l'activitat traductològica. Encara que, modestament, l'estudi d'Ordóñez López es proposa com a una aportació en l'àmbit de la història de la teoria de la traducció, conté aspectes bàsics associats de manera omnipresent a la reflexió sobre aquesta activitat i que —al nostre parer— han de formar part ineludible del bagatge intel·lectual d'un traductor professional.

CARLOS HERNÁNDEZ SACRISTÁN
Universitat de València

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- BENJAMIN, Walter (1970) «La tarea del traductor», *Angelus Novus*, Barcelona, Edhasa, pp. 127-144.
- HERNÁNDEZ SACRISTÁN, Carlos (2008) «Lenguaje y clinamen: sobre la “libertad” del traductor», dins Susana Díaz & Andrea Goin (eds.), *Territorios en red. Prácticas culturales y análisis del discurso*, Madrid, Biblioteca Nueva, pp. 43-56.
- ORTEGA Y GASSET, José (1940) «Misericordia y esplendor de la traducción», dins *El libro de las misiones*, Buenos Aires, Espasa-Calpe, pp. 131-172.
- (1950) «Glanz und Elend der Übersetzung» (traducció de Gustav Kilpper), Baden-Baden, Merkur, 1950, pp. 601-622.
- (1970) «Misericordia y esplendor de la traducción», dins *Obras Completas*, v, Madrid, Revista de Occidente, pp. 431-452.
- STÖRIG, Hans-Joachim (1963) *Das Problem des Übersetzen*, Darmstadt, Wissenschaftliche Buchgesellschaft.